

**T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**SUBJEKTİF VE OBJEKTİF VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜME
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS

**HAZIRLAYAN
Zeynep İNAL**

**DANIŞMAN
Doç.Dr. Mustafa TORUSDAĞ**

VAN - 2023

KABUL VE ONAY

<p>Zeynep İNAL tarafından hazırlanan “Subjektif ve Objektif Vergilerin Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.</p>	
Jüri Üyeleri	İmza
Danışman: Doç.Dr. Mustafa TORUSDAĞ İktisat Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum
Başkan: Prof.Dr. Temel GÜRDAL Mali Hukuk Anabilim Dalı, Sakarya Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum
Üye: Dr. Öğr. Üye İbrahim YILDIRIMÇAKAR İktisat Politikası Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.
Üye: Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.
Yedek Üye: Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.
Yedek Üye: Unvanı Adı SOYADI Üniversite Adı, Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum.
Tez Savunma Tarihi:	05/06/2023
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (05.06.2023)

Zeynep İNAL

Yüksek Lisans Tezi

Zeynep İNAL

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Temmuz, 2023

SUBJEKTİF VE OBJEKTİF VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

ÖZET

Vergiler, ekonomik ve mali göstergeleri yakından ilgilendiren bir kamu gelir kaynağıdır. Aynı zamanda önemli bir politika aracı olan vergiler, çeşitli amaçların gerçekleştirilmesinde de kullanılmaktadır. Bu amaçlardan bir tanesi de ekonomik büyümenin sağlanmasıdır. Ekonomik büyümenin dinamikleri incelendiğinde, vergiler ile yakın ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Bu durum ekonomik büyüme teorilerinde de ele alınmaktadır. Ayrıca konuya ilişkin birçok ampirik çalışmada söz konusudur. Bu çalışmada da vergilerin subjektif ve objektif sınıflandırılması üzerinden ekonomik büyüme üzerindeki etkileri Türkiye örneği üzerinden incelenmiştir. 1990-2021 dönemi yıllık verileri kullanılarak yapılan ARDL Sınır Testi ile objektif vergilerden kurumlar vergisinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi tespit edilmiştir. Katma Değer Vergisi ve subjektif vergileri temsilen modele dâhil edilen Gelir Vergisi'nin ekonomik büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Bu bulgular ışığında çalışma politika önerileri ile sonlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler : ARDL Sınır Testi, Ekonomik Büyüme, Subjektif-Objektif Vergiler.
Sayfa Sayısı : xi + 66
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Mustafa TORUSDAĞ

M.Sc.Thesis

Zeynep İNAL

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

July, 2023

**ECONOMIC GROWTH OF SUBJECTIVE AND OBJECTIVE TAXES
EFFECT ON: TURKEY CASE**

ABSTRACT

Taxes are a public revenue source that closely concerns economic and financial indicators. Taxes, which are also an important policy tool, are also used to achieve various purposes. One of these goals is economic growth. When the dynamics of economic growth are examined, it is seen that economic growth is closely related to taxes. This situation is also addressed in economic growth theories. In addition, there are many empirical studies on the subject. In this study, the effects on economic growth through the subjective and objective classification of taxes are examined through the example of Turkey. The positive effect of corporate tax, one of the objective taxes, on economic growth was determined with the ARDL Boundary Test conducted using the annual data of the 1990-2021 period. It has been seen that the Income Tax, which is included in the model representing Value Added Tax and subjective taxes, does not have a statistically significant effect on economic growth. In the light of these findings, the study was concluded with policy recommendations.

Key Words : ARDL Bounds Test, Economic Growth, Subjective-Objective Taxes.
Quantity of Page : xi + 66
Supervisor : Assoc. Prof. Mustafa TORUSDAĞ

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ	ix
TABLolar DİZİNİ	x
ÖN SÖZ.....	xi
GİRİŞ	1
1. VERGİ KAVRAMI VE VERGİ YÜKÜNE GENEL BAKIŞ	3
1.1. Verginin Tanımı ve Amaçları.....	3
1.1.1. Verginin Mali Amacı	4
1.1.2. Verginin Ekonomik Amacı	5
1.1.3. Verginin Sosyal Amacı	6
1.2. Vergilerin Objektif ve Subjektif Sınıflandırılması	6
1.2.1. Objektif Vergiler	7
1.2.1.1. Kurumlar Vergisi	7
1.2.1.2. Motorlu Taşıtlar Vergisi	9
1.2.1.3. Emlak Vergisi	9
1.2.1.4. Katma Değer Vergisi	10
1.2.1.5. Özel Tüketim Vergisi.....	12
1.2.1.6. Özel İletişim Vergisi.....	13
1.2.1.7. Gümrük Vergisi	15
1.2.1.8. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi.....	15
1.2.1.9. Şans Oyunları Vergisi.....	15
1.2.2. Subjektif Vergiler.....	16
1.2.2.1. Gelir Vergisi	16
1.2.2.2. Veraset ve İntikal Vergisi	18
1.3. Vergi Yüğü Kavramı ve Türleri	20
1.3.1. Objektif Vergi Yüğü	20
1.3.1.1. Kişisel Vergi Yüğü	21
1.3.1.1.1. Brüt Vergi Yüğü.....	22
1.3.1.1.2. Net Vergi Yüğü	22

1.3.1.1.3. Toplam Vergi Yüğü	22
1.3.1.1.4. Sektörel Vergi Yüğü	23
1.3.1.1.5. Bölgesel Vergi Yüğü.....	23
1.3.2. Subjektif Vergi Yüğü	24
2. EKONOMİK BÜYÜME.....	25
2.1. Ekonomik Büyüme Kavramı	25
2.2. Ekonomik Büyümenin Kaynakları	26
2.2.1. Fiziksel Sermaye	27
2.2.2. Beşerî Sermaye.....	27
2.2.3. Teknolojik Gelişme	28
2.2.4. Yapısal ve Kurumsal Politikalar	29
2.3. Ekonomik Büyüme Modelleri	30
2.3.1. Klasik Büyüme Modeli	30
2.3.1.1. Adam Smith	30
2.3.1.2. David Ricardo	31
2.3.2. Marksist Büyüme Modeli.....	32
2.3.3. Keynesyen Büyüme Modeli	33
2.3.4. Neoklasik Büyüme Modeli	33
2.3.5. İçsel Büyüme Modeli	34
2.3.5.1. AK Modeli	37
2.3.5.2. Beşerî Sermaye Modeli.....	37
2.3.5.3. Ar-ge Modelleri	38
2.3.5.3.1. Romer (1990) Modeli.....	39
2.3.5.3.2. Jones Modeli	40
2.3.5.3.3. Grossman ve Helpman'nın Ürün Çeşitliliğindeki Artış ve Bilginin Kamusal Mal Olmasına Dayalı Modeli	40
2.3.5.3.4. Young Modeli	42
2.3.5.3.5. Kuzey-Güney İlişisine Dayalı Acemoğlu-Zilibotti Modeli	42
2.4. Ekonomik Büyüme ve Vergi İlişkisi	43
3. OBJEKTİF VE SUBJEKTİF VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN EKONOMETRİK ANALİZ	46
3.1. Objektif ve Subjektif Vergiler ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Çalışmalar	46

3.2. Veri Seti ve Model	48
3.3. Fourier ADF Birim Kök Testi	49
3.4. ARDL Sınır Testi	50
3.5. Ampirik Bulgular	52
SONUÇ	57
KAYNAKÇA	59
ÖZ GEÇMİŞ	
LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU	

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AR-GE	Araştırma Geliştirme
BSMV	Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi
EC	Avrupa Komisyonu
GSMH	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
GV	Gelir Vergisi
IMF	Uluslararası Para Fonu
MTV	Motorlu Taşıtlar Vergisi
OECD	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
TÜSİAD	Türkiye Sanayicileri ve İş Adamları Derneği

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Solow Büyüme Modeli	29
Şekil 3.1. Model 1 Cusum ve CusumQ Testi Sonuçları	56

TABLolar DİZİNİ

Tablo		Sayfa
Tablo 1.1.	Türkiye’de Kurumlar Vergisi Gelirleri ve Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı	8
Tablo 1.2.	Türkiye’de Katma Değer Vergisi Gelirleri ve Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı.....	11
Tablo 1.3.	Türkiye’de Özel Tüketim Vergisi Gelirleri ve Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı.....	13
Tablo 1.4.	Türkiye’de Özel İletişim Vergisi Gelirleri ve Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı.....	14
Tablo 1.5.	Türkiye’de Gelir Vergisi Gelirleri ve Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı	18
Tablo 1.6.	Türkiye’de Veraset ve İntikal Vergisi Gelirleri ve Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı.....	19
Tablo 3.1.	LGDP FADF Sonuçları	52
Tablo 3.2.	GV FADF Sonuçları	52
Tablo 3.3.	KV FADF Sonuçları	53
Tablo 3.4.	KV ADF Sonuçları	53
Tablo 3.5.	KDV FADF Sonuçları	53
Tablo 3.6.	F İstatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması	54
Tablo 3.7.	ARDL (2,1,1,0) Modelinin Tahmin Sonuçları	54
Tablo 3.8.	ARDL (2,1,1,0) Modelinden Elde Edilen Uzun Dönem Katsayıları.....	55
Tablo 3.9.	ARDL (2,1) Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları	55

ÖN SÖZ

Bu çalışmayı hazırlama aşamasına gelebilmemde büyük destekleri olan, bilgi birikimi ve yol göstericiliği ile tez çalışmamı başarıyla yürütmemi sağlayan danışman hocam, Doç. Dr. Mustafa TORUSDAĞ'a, değerli eleştirileri ile çalışmamın olgunlaşmasını sağlayan kıymetli jüri üyelerim Prof. Dr. Zafer KANBEROĞLU'na ve Prof. Dr. Temel GÜRDAL'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Hayatımın her aşamasında maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen, bugünlere ulaşmamda en büyük pay sahibi olan anneme, babama ve abime sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Zeynep İNAL

GİRİŞ

Devlet, ekonomik istikrarın ve ekonomik büyümenin sağlanmasına elverişli olan gelir dağılımına müdahale etmek gibi mali olmayan amaçları gerçekleştirmek için maliye ve iktisat politikaları yoluyla ekonomiye müdahale eder. Vergi politikası, maliye politikasında kullanılan en önemli araçlardan biridir. Vergi politikası planlanırken ve uygulanırken başta vergi sistemi olmak üzere ekonomik koşullar göz önünde bulundurulmalıdır. Bu konuda en önemli nokta zaten vergi sisteminde yer alan vergilerden kimin sorumlu olduğudur. Çünkü vergilendirmeden, gelir dağılımından kimin sorumlu olduğu konusunda fikir verir ve gelecekte uygulanacak politikalara yön verir.

Vergi geliri, borç ödemesine yardımcı olmakta aynı zamanda yeni projeler için fon sağlamaktadır. Vergi parasına erişim, hükümetlere kalkınma ve ülkelerin fayda sağlamasını sağlayan bir finansmanı sağlar. Devlet, daha fazla refah ve yaşam kalitesi yaratmak için vergi toplar ve borç alır. Bu, adil bir gelir dağılımı sistemi ve uzun vadede istikrar sağlar. Vergilerin bir ülkenin ekonomik çıktısı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu değerlendirilmektedir. Bunun nedeni, vergilerin harcamalarını, yatırımlarını ve tasarruflarını etkilemesidir. Ayrıca, vergilerin büyüme ve büyüme üzerindeki etkisi dolaylı ve dolaysız vergilendirme olarak iki kategoriye altında incelenmektedir.

Vergi yapısı açısından çeşitli ülkeler tarafından uygulanan vergi politikaları etkilidir. Bu durum ülkelerin temel amacı olan ekonomik büyümeyi olumlu ya da olumsuz etkilemektedir. Vergi politikası, vergilemenin beklenen ekonomik, mali ve sosyal amaçlarına ulaşmak için vergilerin miktarını, vergi oranını, miktarını ve bileşimini değiştirmek, yeni vergiler getirmek veya mevcut vergileri iptal etmek şeklinde uygulanan politikalar bütünüdür. Vergi yapısı kavramı, vergi sistemindeki vergi türlerinin toplam vergi hasılatına ve milli gelire oranıdır.

Bir ülke, ekonomik büyümeyi sağlamak için yatırım harcamaları ve tasarruf ihtiyaçlarını artırmak zorundadır. Vergi indirimleri ile yatırım arasındaki bağlantı ekonomik büyüme ile bağlantılıdır. Bu bağlamda vergi indirimlerinin harcanabilir geliri artırdığı, vergi tasarrufu sağlarken yatırım maliyetlerinin düşürdüğü ve yatırım kârını artırdığı bilinmektedir.

Vergilerin bir ekonominin uzun dönemli büyüme performansı üzerindeki etkileri ve bu etkilerin geçici mi yoksa kalıcı mı olduğu, kalkınma ekonomisi ve kamu maliyesi literatüründe uzun süredir tartışılan bir konudur. Vergi yapısının ekonomik büyüme üzerindeki etkisine ilişkin literatürde, vergilendirme ile büyüme arasında bazı araştırmalar pozitif bir ilişki bulurken, bazıları negatif bir ilişki bulurken, bazıları ise herhangi bir ilişki bulamamışlardır. Ancak, hangi vergi politikalarının büyüme performansını olumlu etkilediği konusunda henüz bir fikir birliği yoktur. 1990'ların başından beri içsel büyüme modeli tartışmaların odak noktası olmuştur. Ayrıca, önceki teorik tartışmaların politika yapıcılarının tercihleri üzerinde önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Özellikle vergi yapısında dolaylı vergilerin oranının artırılması, katma değer vergisi ve özel tüketim vergisi gibi çeşitli tüketim vergilerinin reforma tabi tutulması, kurumlar vergisi oranlarının düşürülmesi ve başta gelir vergisi oranı olmak üzere vergi yapısının yumuşatılması gibi pratik gelişmeler, bu teorik tartışmaların politika değişiklikleri üzerindeki etkisini en iyi şekilde yansıtabilir (Çevik ve Oh, 2013; Arachi vd., 2015). Bunun dışında, 1990'lı yıllarda çevre vergileri popülerlik kazanmış ve sonradan değerlendirilmiştir (Goulder, 1995; Topal, 2017). 2008 küresel krizinin ardından OECD, IMF ve AT gibi siyasi ve ekonomik işbirliği kuruluşları, politika tercihlerini büyüme dostu tüketim ve servet vergilerine kaydirdi. Raporlar ve araştırmalar, sermaye kazançları üzerindeki yüksek vergi oranlarının uzun vadeli ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyeceğini ve bunun da vergi yapısında vergi gelirlerini azaltmadan bazı servet vergilerine yönelik vurgunun değişmesine yol açtığını göstermiştir. Bu da yeni bir tartışmanın başlamasına neden olmuştur (Arnold, 2008; Arnold vd., 2011; Di Sanzo vd., 2017).

Çalışmanın ilk bölümü vergi kavramı, subjektif-objektif vergi sınıflandırması ve ilgili vergilere ait dataları içermektedir. İkinci bölümde ekonomik büyüme, ekonomik büyüme modelleri ile vergi ve ekonomik büyüme arasındaki teorik ilişkiler açıklanmaya çalışılacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümünde konuya ilişkin literatür taraması, veri-modele ilişkin açıklamalar, ekonometrik yöntem ve bulgulara yer verilmiştir.

1. VERGİ KAVRAMI VE VERGİ YÜKÜNE GENEL BAKIŞ

Devletin temel işlevlerini yerine getirebilmesi için gelire ihtiyacı vardır. Devletin ekonomik amaçları için vergilendirme ihtiyacı doğmuştur. Zamanla vergi kamu hizmetleri için gerekli kaynakları sağlamanın yanı sıra, tasarrufların artırılması ekonomik büyüme-ve kalkınmanın sağlanması ve gelir dağılımının iyileştirilmesi gibi sosyal nedenlerle alınmaya başlanmıştır. Vergi yükü, vergi gelirin GSMH'ye bölünmesiyle elde edilen değerdir. Vergi, kamu maliyesi değerlendirmeleri bağlamında ele alınmış önemli göstergelerden biridir. Bu gösterge ülke ekonomisine sağlanan katkının vergilendirme ve diğer adlar altında ne kadar kaynaktan alındığını gösterir. Vergiler, kamu harcamalarının finansmanı için gerçek veya tüzel kişiler tarafından sağlanan finansal bir araçtır. Vergiler insanların mal ve hizmetlerden yararlanma fırsatları bireyler arasında yeniden dağıtımındır. Bu kapsamda kamu hizmetinin karşılığı olarak alınan vergiler toplum tarafından karşılanır. Devletin ekonomik, siyasi ve sosyal faktörlere dayalı olarak topladığı vergiler mükelleflerin yüküdür.

Çalışmanın bu bölümünde önce verginin tanımı ve verginin amaçlarına yer verilecektir. Sonra vergilerin objektif ve subjektif sınıflandırmaları üzerinde durularak objektif ve subjektif vergiler ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Son olarak vergi yükünün kavramsal olarak tanımı yapılacaktır.

1.1. Verginin Tanımı ve Amaçları

İktisadın bir dalı olarak da bilinen, maliyenin geleneksel çalışma alanı olan vergi prensibi, köklü bir geçmişe sahiptir. 1950'li yıllar öncesi dönemi Avrupa'da, özellikle de Kıta Avrupası'nda en yaygın olan vergi prensibi, Keynes Devriminden gelen ekonomik yaklaşımın geçerlilik tarihi, yasal ve kurumsal yaklaşım boyutlarını genişletmiştir. Ekonomik büyümeyi ve istikrarı teşvik eden modern bağlamda vergilendirmenin amaçları, finansal ve sosyal nitelikteki klasik sonuçların bir uzantısı olsa da uluslararası nitelikteki ekonomik bağların bir sonucu olarak uluslararası vergi karmaşaları ortaya koymaktadır. 1960'lardan sonra yoğun bilimsel araştırmaların odak noktası haline gelmiştir. Savaş öncesi dönemlere göre çok daha fazla artan vergi yükü

ve vergileme yöntemleri ve vergileme kurallarındaki değişiklikler, hizmet vergi politikası konusunun yeniden değerlendirilmesini gerekli kılmıştır (Turhan, 1977: 1).

Vergi, devletin veya vergilendirme yetkisine sahip olan diğer kamu idarelerinin, kamu hizmetlerini yerine getirmek için ihtiyaçları olan parayı temin etmek amacıyla, bireylerden kanunla belirlenen esaslara uygun, karşılıksız olarak ve tekrar geri iade edilmemek üzere aldıkları ekonomik değerlerdir (Durak, 2022: 3). Devlet, gelir elde edebilmek amacıyla ihtiyacı olan paranın çok önemli bir kısmını vergilerden elde etmektedir. Klasik devlet anlayışının farklılaşması ve devletin sosyo-ekonomik alanda önemli fonksiyonlara sahip hale gelmesi, kamu gelirleri içerisinde vergilerin önemini artırmıştır (Akdoğan, 2006: 101).

Vergiler mali, iktisadi ve sosyal sebeplerle uygulamaya konulmaktadır. Vergilerin uygulanma şekli, yönetimi ve kanunlar ile yapılmış olan düzenlemeleri toplumda bireylerin vergiye karşı olan ilgi ve tepkisini ortaya çıkaran en önemli özelliklerdir. Verginin, bireylerin ödeme güçlerine göre alınması, aynı ekonomik duruma sahip kişilerden aynı miktarda, farklı durumda olan kişilerden ise güçlerinin yettiği miktarda vergi alınması, konulduğu kaynağı bitirecek özellikte olmaması gibi etkiler vergi uygulamasının başarısında çok büyük bir öneme sahiptir (Akdoğan, 2006: 115-116). Vergilerin temel amaçları; mali, iktisadi ve sosyal olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Eskiden, vergilemeden sadece devletin ihtiyacı olan finansman kaynağının sağlanması beklenmekteydi. Fakat daha sonra ekonomik ve sosyal hayatın uğradığı değişmeler, vergilerin bazı mali ve sosyal amaçları elde etmek için kullanılabilir bir araç olduğunu göstermiştir. Bu sebeple, yaşanan çağda vergileme prensiplerinden bahsedilince, ilk olarak mali politika ile ilgili olmak üzere iktisadi ve sosyal politikalarla ilgili prensiplerden bahsedilmektedir (Pehlivan, 2013: 145).

1.1.1. Verginin Mali Amacı

Vergiler, devlet kamu harcamalarının finansmanından elde ettiği en önemli gelir kaynaklarından biridir. Zaman geçtikçe verginin amacı değiştirilmiştir. Sonraki yıllarda, vergiler savaşlar ve yönetim harcamaları için toplanmıştır. Ulusların boyutları büyüdükçe, onların yönetimi ve kontrolü için para gerekli hale gelmiştir. Bütün ülkelerde gelir ihtiyacındaki artış, ilk başta verginin mali amacına öncelik sağlamıştır.

Verginin mali amacı, kamu harcamalarının giderilmesinde vergi hasılatının gereken seviyede olmasını açıklamaktadır (Mutluer vd., 2007: 229). Verginin mali amacı, devletin devlet olma özelliğinden ortaya çıkan sorumluluklarını olması gerektiği şekilde yapabilmesi için gereken finansman kaynağını sağlamaktır. Toplum hayatı açısından zorunlu bir kurum olan devletin, aynı bireyler gibi ayakta kalabilmek için temel zorunlu ihtiyaçları olduğu açıktır. Devletin bu temel zorunlu ihtiyaçlarını, toplumun dış güvenliğinde etkili olabilmek için ordu, iç güvenliğini sağlamak için polis, yargı teşkilatı gibi kurumlara sahip olması şeklinde sıralanabilir. Bu durumda verginin temel amacını, devlete ait kurumların ihtiyaç duydukları finansman desteğini sağlamak olduğunu söyleriz (Pehlivan, 2013: 97-98).

1.1.2. Verginin Ekonomik Amacı

Verginin ekonomik amacı, devletin ekonomik hedeflerine ulaşmasında vergilerin araç olarak kullanılmasıdır. Bu amaçlar ülkeden ülkeye, zamandan zamana, ülkenin gelişmişlik düzeyine ve karar alma mekanizmasının önceliklerine göre değişebilmektedir (Şen ve Sağbaş, 2016: 23). Bu fonksiyona göre, vergilerin yatırım kararları üzerindeki olumsuz etkisini ortadan kaldırmanın yanı sıra, tasarrufları teşvik ederek tasarrufların çeşitli tasarruf araçları arasında en uygun şekilde paylaşılmasını ve paylaşılmasını sağlamakta, vergi sistemi aynı zamanda çalışmayı ve risk almayı teşvik etmelidir. Yatırımı teşvik etmek için yatırım harcamalarının vergi matrahından indirilmesi veya tasarrufu teşvik etmek için tahvil faizinin vergiden muaf tutulması veya düşük oranda vergilendirilmesi gibi düzenlemeler vergi tedbirleriyle ekonomiye yön vermeye çalışılmaktadır. Çağdaş ekonomik ve sosyal refah devletinin işlevleri kapsamında, belirlenen temel ekonomik hedeflere ulaşmak için Türkiye'de olduğu gibi tüm ülkelerde vergi sistemlerine birçok araç veya kurum yerleştirilmiştir. Nitekim gelir vergisinin kademeli bir tarife yapısı, bireylerin ve hane halkının durumunu dikkate alan bir vergi yapısı, gelir dağılımını iyileştirecek ve tam rekabeti sağlayacak indirim, istisna ve muafiyetler bu konuda en etkili araçlardır. Kurumlar vergisi ve dolaylı vergilendirme bağlamında, aynı amaca yönelik düzenleme ve tedbirler uygulanır (Ekodiyalog, https://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/verginin_fonksiyonlari.html).

1.1.3. Verginin Sosyal Amacı

Devlete gelir sağlamanın yanında verginin sosyal amaçlara ulaşmada araç olarak kullanılabilmesi ilk olarak Adolph Wagner, tarafından ileri sürülmüştür. Wagner, gelirin ve servetin belirli bir kesimde ölçsüz olarak birikmesine imkân verilmemesi gerektiğini savunmuştur. Wagner'in sadece sosyal ve ahlaki sebeplere bağlı kıldığı verginin geliri yeniden dağıtıcı fonksiyonu John Maynard Keynes'le iktisadileştirilmiştir (Muter vd., 2006: 128).

Bu amaçların dışında vergilerden daha farklı yönlerden de yararlanmak mümkündür. Ülkenin halk sağlığını ilgilendiren tehlikelerle mücadele etmesinde, çevresel sorunların çözümünde, nüfus politikasının ve teknolojik gelişmelerin teşvik edilmesinde vergilerden faydalanılmaktadır. Türkiye'de vergilendirmenin aynı rolü oynadığı görülmektedir, özellikle gelir vergisi sisteminde yer alan ve hane halkının ödeme gücüne göre vergi toplamaya çalışan bazı araç veya kurumlar bulunmaktadır. Bunlar arasında özellikle ücretlilere özel indirimler, kademeli tarife yapıları ile istisna ve muafiyetler yer almaktadır. Temel ihtiyaçların altında KDV oranları, sosyal sigorta sisteminde sağlık hizmetleri, yeşil kart başvuruları, tedavi ve tıbbi yardım, yoksul ve yaşlı aylıkları, ihtiyaç sahiplerine yardım fonları, sosyal yardımlaşma vakıfları tarafından oluşturulan ve sosyal çerçevede ifade edilen uygulamalardır (Susam, 2016: 232).

1.2. Vergilerin Objektif ve Subjektif Sınıflandırılması

Vergi sistemini belirlemek için, zorunlu ödemeler olarak yüklenen ve birçok ülkede çok sayıda olan bu mali yüklerin belirli ölçütlere göre gruplandırılması için toplanması zorunludur. Maliye felsefesinin üzerindeki zincir noktalarından biri de vergi yapısıdır. Farklı hedefler için alınan vergiler zaman içinde yapılandırılmıştır. Mesela; Vergi alacaklısı olarak değerlendirildiğinde federal eyaletlerde toplumsal vergi ve merkezi eyaletlerde eyalet vergisi gibi bir ayırım yapılmaktadır. Ödeme açısından, aynı vergi ve nakdi vergi olmak üzere ayırmak üzere iki çeşittir. Vergiler olağan ve olağanüstü vergiler olarak ayrılabilmesi gibi, tahsilat yöntemine göre dağıtma ve nispi vergiler olarak da çeşitlenmektedir. Objektif ve subjektif vergiler de vergi çeşitlerinden biridir (Turhan, 1977: 107-109).

1.2.1. Objektif Vergiler

Objektif vergiler, mükelleflerin şahsi durumları dikkate alınmaksızın doğrudan verginin konusu üzerinden alınmaktadır (Turhan, 1979: 109). Bunun anlamı, vergilendirilen mal veya mülklerden elde edilen gelir ve kazançların, mükelleflerin şahsi ve ailevi durumlarına bakılmaksızın, sahipleri ile herhangi bir bağı olmaksızın vergiye tabi olmalarıdır (Turhan, 1979: 110). Bu tür vergilerin kişiselleştirilmesi mümkün değildir ve bu nedenle vergiyi mükellefin ödeme gücü ile uyumlu hale getiren teknikler kullanılamaz (Nadaroğlu, 1992: 342). Objektif vergiler arasında Kurumlar Vergisi, Motorlu Taşıtlar Vergisi, Emlak Vergisi, Katma Değer Vergisi, Özel Tüketim Vergisi, Özel İletişim Vergisi, Gümrük Vergisi, Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi, Şans Oyunları Vergisi ve Damga Vergisi yer almaktadır (Şen ve Sağbaş, 2016: 68).

1.2.1.1. Kurumlar Vergisi

Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ekonomisinde yapılan vergi düzenlemelerinden biri de kurumlar vergisidir. Türk kurumlar vergisi 1950'de yürürlüğe girdi ve Almanya'nın Körperschaftstwuere'ini örnek almıştır (Bulutoğlu, 1958: 200). Şirketlerin ve kurumların ekonomik faaliyetler sonucunda elde ettikleri gelir üzerinden alınan doğrudan vergidir. Kurumlar vergisinin mükellefleri, gerçek kişiler ve tüzel kişileri kapsar. Bazı ülkeler dışında, genellikle nesnel bir vergi olan birleşik bir vergi oranı benimsenir (Dökmen, 2018: 80).

Tablo 1.1. Türkiye’de Kurumlar Vergisi Gelirleri ve Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı

Yıllar	Kurumlar Vergisi (Bin TL)	Kurumlar Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)
2000	2.786.499	9,1
2001	4.356.365	9,6
2002	6.214.666	10,0
2003	9.471.966	11,0
2004	11.425.273	10,4
2005	13.583.291	10,0
2006	12.447.354	8,1
2007	15.718.474	8,9
2008	18.658.195	10,0
2009	20.701.805	10,4
2010	22.854.846	9,9
2011	29.233.725	10,6
2012	32.111.820	10,4
2013	31.434.581	8,8
2014	35.163.517	9,1
2015	37.009.625	8,1
2016	46.898.425	9,3
2017	57.868.208	9,8
2018	84.132.155	12,6
2019	87.528.217	11,6
2020	112.871.319	12,6
2021	190.150.638	15,2
2022	523.880.239	21,5

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı (2023a), Gelir, Kurumlar ve Katma Değer Vergisinin Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1988-2022).

Dolaysız bir vergi olan kurumlar vergisi sermayenin akışkanlığını artırarak yatırımları olumsuz etkilemektedir. Yatırımların olumsuz etkilenmesi ekonomik büyümeyi azaltacaktır (Şen ve Sağbaş, 2016: 390). Tablo 1’de Türkiye’de 2000-2022 yılları arasındaki kurumlar vergisi gelirleri ve kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı yer almaktadır. Türkiye’de düz oranlı tarife ile vergilendirilen kurumlar vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı son yıllarda artmıştır. Bunun sebepleri arasında son yıllarda kurumlar vergisi oranının kanuni orandan daha yüksek bir oranda uygulanması sayılabilir. Söz konusu Kurumlar vergisi oranı 2018-2020 yılları arasında %22, 2021 yılı için %25 ve 2022 yılı için %23 olarak uygulanmıştır.

1.2.1.2. Motorlu Taşıtlar Vergisi

Türkiye’de 1963’ten beri Motorlu Taşıtlar Vergisi (MTV) uygulanmaktadır. Servet üzerinden alınan objektif bir vergidir. MTV'nin vergi konusu havada ve karada insan ve eşya taşımaya yarayan taşıtlardır. Bu taşımaların vergi konusuna girebilmesi için kayıt ve tescil işlemlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Sicil bürolarınca kayıt ve tescil edilmeyen taşıtlar bu kanun kapsamında vergilendirilemez. MTV'nin mükellefi, trafik sicili Ulaştırma Bakanlığı tarafından yasal ve adlarına motorlu taşıt kayıt ve tescil edilmiş gerçek ve tüzel kişilerdir. Verginin tarifesi ise taşıtların motor silindir hacmine, ağırlığına, motor gücüne, uzunluğuna ve taşıma masraflarına göre düzenlenmiştir. Bu tarifede yer alan özelliklerin her biri ayrı bir vergi özelliklerine sahiptir ve MTV'nin yükümlüleri bu oranlara göre vergi öderler. Örneğin, bir araç motor gücü yüksekse ve ağırlığı da büyükse, MTV oranı daha yüksek olacaktır. Yaşına göre de çeşitli MTV oranları bulunmaktadır. Daha yaşlı araçlar daha düşük MTV oranına tabi tutulmaktadır. MTV, spesifik bir vergi türüdür ve motorlu taşıtların doğrudan kullanımını ile ilgilidir. Bu nedenle, motorlu taşıtların kullanım yükü arttıkça MTV’de artar. MTV'nin amaçları arasında, taşıtların yollarının ve çevrenin korunması için muhafaza ve taşıtların kullanılmasının teşvik edilmesi yer almaktadır (Akdoğan, 2017: 490).

1.2.1.3. Emlak Vergisi

Emlak vergisi, servet vergileri içerisinde yer alan önemli bir vergidir. Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar emlak vergileri arsa ve arsa üzerinden alınmaktadır. Bu verginin tahsili, ve tahakkuku yerel yönetimler yani belediyeler tarafından yapılır (Çiftçi ve Organ, 2019: 82; Töremen, 2020: 22). Bina ve arazilerden oluşan Emlak vergisinin konusu Türkiye sınırlarındaki kara ve su üzerinde sabit bulunan binalardır. Türkiye sınırlarındaki arazi ve arsalarda arazi vergisinin konusunu oluşturur (Çetin, 2018: 34).

Emlak vergisinin 3. Maddesine göre bu verginin mükellefi “bina, arazi ve arsanın maliki, intifa hakkı sahibi veya bunların olmaması durumunda malik gibi tasarrufta bulunan gerçek veya tüzel kişiler”dir. Emlak Vergisinin oranı, bina, arsa ve arazilerde vergi değeri Belediye Takdir Komisyonları tarafından belirlenir. Vergi değerini esas alınan tutar oluşturur. Emlak vergisi oranları “Normal yörelerde konut ve arazi için binde 1, işyeri için binde 2, arsa için binde 3, büyükşehir sınırlarında

konut ve arazi için binde 2, işyeri için binde 4 ve arsa için binde 6"dır. Ülke sınırları dahilinde "brüt 200 metrekareyi geçmeyen tek meskene sahip hiçbir geliri olmayan ya da tek geliri sosyal güvenlik kurumlarınca verilen aylıklar, gazi ile Şehitlerin dul ve yetimlerine ait meskenin bina vergisi oransal olarak sıfır" dır (Gerçek, 2018: 66).

Emlak Vergisinin vergilendirilme dönemi, beyanname verme zamanı ve ödemesi şu şekildedir: "Emlak vergisi 2002 öncesinde genel beyan esasına tabiydi. Bu tarihten önce mükellefler dört yılda bir olmak üzere genel beyan ile vergiyi tarh ve tahakkuk ettirmektedir. 2002 sonrasında mükellefiyette herhangi bir değişiklik olmaması durumunda beyan ve bildiri zorunluluğu kalkmıştır. Mükellefiyetliğin başladığı yılı takip eden yılbaşı kabul edilerek her yılın başında o yıla ilişkin vergi tahakkuk ettirilmiş sayılır. Emlak vergisi iki eşit taksitte ilk taksiti Mart-Nisan-Mayıs aylarında iken ikinci taksiti Kasım ayında gerçekleşmektedir" (Pehlivan, 2011: 287-301).

1.2.1.4. Katma Değer Vergisi

Türkiye'de 3065 sayılı kanunla yürürlüğe giren Katma Değer Vergisi; vergileme aşamasından önce üretim, dağıtım ve hizmet sektörlerinde oluşan her el değiştirme ile bu mal ve hizmetlerin fiyatlarıyla tamamen orantılı olan dolaylı vergilerin içinde en çok bilinen tüketim vergisidir (Kılıç, 2012: 146; Gürdal ve Yavuz, 2017: 52). KDV, Türkiye'de 1985 yılından beri uygulanan dolaylı bir vergidir. Katma değer vergisi, her malın, her hizmetin ve hatta alışveriş faturasında fiyatla birlikte ayrıntılı olarak yazılan münferit alışveriş fişlerinin içinde yer alır. 1985 yılında yürürlüğe giren katma değer vergisinin amacı tüm milli hasılayı vergilendirmektir. (Cosciani, 2012: 137).

Katma değer kavramı, üretim sürecinde hizmet ve mal üretmek için kullanılan ekonomik faktörlerin ortaya çıkardığı katma değer olarak ifade edilmektedir. Bu katma değerler ekonomideki Gayri Safi Milli Hasıla'yı (GSMH) veya Milli Geliri (GO) verir. Kira ve üretim ücretleri gibi ödemeler milli geliri oluşturan kalemlerdendir. Buradan katma değerün ülkenin milli geliri anlamına geldiği anlaşılmaktadır. Bu durumda KDV dolaylı vergi olarak adlandırılır (Özsoy, 1972: 953).

Tablo 1.2. Türkiye’de Katma Değer Vergisi Gelirleri ve Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı

Yıllar	KDV (Bin TL)	KDV’nin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)
2000	7.262.342	31,6
2001	13.602.803	31,3
2002	15.147.294	34,2
2003	18.559.170	32,1
2004	23.088.043	34,0
2005	26.849.808	32,1
2006	31.727.644	33,5
2007	38.061.543	32,4
2008	44.430.339	31,6
2009	46.018.360	30,6
2010	49.385.289	32,1
2011	59.885.000	33,6
2012	69.671.645	32,5
2013	78.726.008	33,7
2014	91.063.306	32,5
2015	105.395.330	33,1
2016	123.686.147	31,9
2017	143.962.939	33,0
2018	175.420.074	34,0
2019	207.849.896	32,9
2020	203.986.510	33,0
2021	285.606.384	38,2
2022	367.376.434	39,7

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı (2023a), Gelir, Kurumlar ve Katma Değer Vergisinin Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1988-2023).

Tablo 2’de Türkiye’de 2000 ile 2022 yılları arasındaki KDV gelirleri ve KDV’nin toplam vergi gelirleri içindeki payı yer almaktadır. Yıllar itibariyle KDV’nin toplam vergi gelirleri içindeki payı artmıştır. Türkiye’de dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının yaklaşık %70’lerde olduğu bilinmektedir. Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi KDV gelirlerinin toplam vergi gelirleri içindeki payının %30’larda olması bu oranın büyük bir kısmının KDV gelirlerinden oluştuğunu söylemek mümkündür. Dolaylı vergiler tüketimi kısıcı tasarrufları artırıcı bir etki doğurmaktadır (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2012: 227). Bu bağlamda dolaylı bir vergi olan KDV’nin ekonomik büyümeye katkı sağladığını söylemek mümkündür.

1.2.1.5. Özel Tüketim Vergisi

“4760 sayılı 12.06.2002 tarihinde çıkartılan Özel Tüketim Vergisi Kanunu Türkiye’de daha önce Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) niteliği taşıyan vergilerin toplanması ile bir araya gelmiştir. Genel tüketim vergisinden daha eski olan Özel Tüketim Vergisinin geçmişi Antik Mısır’a kadar dayanmaktadır” (Yıldırım, 2015: 227). KDV gibi ÖTV de her mal ve hizmetin her aşamasından alınan bir vergi değildir. Bunun yerine belirli mal gruplarından satın alınır. Aşamaları KDV gibi değildir. Bireye karşı daha düşük yükümlülükleri olan tek aşamalı bir dolaylı vergidir. Satın alınan ürüne bağlı olarak ilk satın alma anında görünür.

Ülkeler tipik olarak tüketimini azaltmak istedikleri mallara özel tüketim vergileri uygular. Alkollü içkiler ve tütün ürünleri bu mallara örnektir. ÖTV, belirli malların tüketimine yönelik tek aşamalı bir vergidir. Bu vergiye tabi olan mallar; motorlu taşıtlar, tütün mamulleri, dayanıklı tüketim malları, petrol ve gaz, coca-cola ve diğer emtia gruplarıdır. ÖTV ve KDV reel ekonomiyi vergilendirmek için kullanılan başlıca dolaylı vergilerdir (TÜSİAD, 2012: 40). 2002’de yürürlüğe giren ÖTV’nin özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Gülüm, 2009: 55-56);

- Kolay uygulanan vergi olması nedeniyle ÖTV’nin tahsilâtının kolay olmasına,
- ÖTV’ye tabi olan mallar üretim ve satışının devlet kontrolünde olması (Özyer, 2002: 24),
- Talep esnekliğinin düşük olmasından fiyat değişimi nedeniyle vergi hasılatını artırması,
- Lüks tüketim mallarının vergilendirilmesinden dolayı gelir dağılımında düzenleyici etki oluşturması,
- Sağlık açısından zararlı olan malları vergilendirmesi,
- İthal edilen mallar üzerinden alınan ÖTV gümrük vergisi görevi görerek ithalatın sınırlandırılmasına yol açarak dış ticarete dengenin sağlanması

Tablo 1.3. Türkiye’de Özel Tüketim Vergisi Gelirleri ve Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı

Yıllar	Özel Tüketim Vergisi (Bin TL)	Özel Tüketim Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)
2000	-	-
2001	-	-
2002	14.530.531	24,2
2003	22.619.815	27,3
2004	26.866.570	26,5
2005	33.621.775	27,8
2006	37.102.948	26,8
2007	39.350.665	25,5
2008	41.962.183	24,8
2009	43.708.500	25,2
2010	58.038.327	27,2
2011	64.263.538	25,2
2012	71.793.179	25,7
2013	85.770.481	26,2
2014	91.657.358	25,8
2015	106.646.242	25,9
2016	121.221.133	26,2
2017	139.370.681	25,7
2018	135.133.359	21,5
2019	148.196.355	21,8
2020	209.090.420	24,8
2021	206.996.127	17,6
2022	421.929.714	17,8

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı (2023b), “2022 Yılı Merkezi Yönetim Gelirleri”.

Tablo 3’te görüleceği üzere ÖTV’nin toplam vergi gelirleri içindeki payı %25 civarındadır. ÖTV Türkiye’de 2002 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu verginin yürürlüğe konuluş amacı lüks tüketimin vergilendirilmesi ve sağlığa zararlı olan bazı malların kullanımının azaltılmasıdır. (Edizdoğan vd., 2018: 332). Son yıllarda söz konusu mal ve hizmetler üzerinden alınan vergilerin artması bireyleri tasarruf yapmaya yöneltmektedir. ÖTV aracılığıyla tasarrufların artması ise ekonomik büyümeye az da olsa ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır.

1.2.1.6. Özel İletişim Vergisi

Özel İletişim Vergisi (ÖİV) halk arasında deprem vergisi ismiyle bilinir. 1999 Marmara depremi sonrası yaşanan ekonomik darboğazın aşılabilmesi adına 4481 sayılı kanun ile 1999 yılında uygulamaya girmiştir. 2022 yılına kadar uygulanması planlanan

ÖİV yapılan çeşitli düzenlemeler ile birlikte sürekli hale gelmiştir. ÖİV’de cep telefonu işletmecileri tarafından verilen hizmetler (tesis, nakil, devir, haberleşme) ve radyo, televizyon yayınlarının iletilmesine dair hizmetler verginin konusunu oluşturur. ÖİV, katma değer vergisi matrahına dâhil edilmez, gelir ve kurumlar vergisi uygulamasında gider kaydedilmez ve hiçbir vergiden mahsup edilmez (Öner, 2015: 269-270).

Tablo 1.4. Türkiye’de Özel İletişim Vergisi Gelirleri ve Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı

Yıllar	Özel İletişim Vergisi (Bin TL)	Özel İletişim Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)
2000	420.073	1,4
2001	598.053	1,3
2002	852.250	1,4
2003	1.048.050	1,2
2004	1.900.095	1,8
2005	3.043.578	2,5
2006	3.593.234	2,6
2007	4.222.061	2,7
2008	4.565.689	2,7
2009	4.274.732	2,4
2010	4.127.672	1,9
2011	4.420.621	1,7
2012	4.477.310	1,6
2013	4.567.282	1,3
2014	4.658.132	1,3
2015	4.744.942	1,1
2016	4.990.373	1,0
2017	3.865.892	0,7
2018	3.447.265	0,5
2019	4.075.452	0,5
2020	4.489.448	0,5
2021	6.647.918	0,5
2022	9.531.476	0,3

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı (2023b), “2022 Yılı Merkezi Yönetim Gelirleri”

Tablo 4’te Türkiye’de 2000 ile 2022 yılları arasındaki Özel İletişim Vergisi gelirleri ve toplam vergi gelirleri içindeki payı yer almaktadır. Özel İletişim Vergisinin 1999 yılındaki depremin etkisiyle geçici olarak uygulamaya konulmuş fakat 2004 yılında kalıcı bir vergi haline gelmiştir. Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi dolaylı bir vergi olan Özel İletişim Vergisinin vergi gelirleri içindeki payı 2010 yılından itibaren azalmaya başlamıştır.

1.2.1.7. Gümrük Vergisi

Gümrük vergileri genellikle ithal mallara uygulanmakla birlikte değer ya da fiziksel miktar üzerinden alınır (Yavuz ve Beşel, 2015: 46). Gümrük vergisinin konusunu, gümrük alanına giren eşyalar oluşturmaktadır. Gümrük vergisinin mükellefi, kendisine ithal edilen malı teslim edilecek veya ithal edilen eşyalarda ismi geçendir. Gümrük vergisi mükellefi, giriş beyannamesinde bildireceği gerekli bilgiler gümrük idaresi tarafından tarh ve tahakkuk ettirilir. Tahakkuk edildikten sonra mükellefe tebliğ olur. Mükellef de tebliğ edilen vergilerin tebliğinden itibaren on beş gün içerisinde tahsilini yapar. Teminat almak koşuluyla ödemelerde, mükellefin başvuru tarihinden itibaren otuz güne kadar ertelemesi yapılabilir (Hoşlu, 2022: 18).

1.2.1.8. Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi

“Banka ve sigorta işlemleri başta olmak üzere genel olarak tüm finansal işlemleri vergilendirmeyi amaç edinen Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi'nin (BSMV) temeli 6802 sayılı Gider Vergileri Kanununa dayanmaktadır. BSMV, esas olarak banka işlemleri ile sigorta işlemlerindeki vergilendirmeyi amaçlamakla birlikte menkul kıymet alım satımı ve aracılığı gibi diğer bazı işlemleri yapanlar da 6802 Sayılı Kanun ile beraber banker olarak tanımlanmış ve yine aynı kanunda belirlenen işlemler itibarıyla bankerlerin de BSMV'ye tabi olmaları hüküm altına alınmıştır. Bununla beraber, banker kapsamında vergilendirilmesi amaçlanan işlemler genel olarak bankacılık işlemleri ile örtüşmektedir” (TUSİAD,2020:1). BSMV kanunu 28. maddesi BSMV'nin konusunu “banka ve sigorta şirketlerinin 10.06.1985 tarihli 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanununa göre yaptıkları işlemler hariç olmak üzere, her ne şekilde olursa olsun yapmış oldukları bütün muameleler dolayısıyla kendi lehlerine her ne nam ile olursa olsun nakden veya hesaben aldıkları paralar banka ve sigorta muameleleri vergisine tabidir” şeklinde ifade eder.

1.2.1.9. Şans Oyunları Vergisi

Şans oyunları vergisi, şans oyunlarından elde edilen kazançlar üzerinden alınan vergilerdir. Bir şans oyunu olarak at yarışı, futbol maçı bahisleri, dijital loto, kazı kazan kartları ve milli piyango bunlara örnektir. Tüm şans oyunlarından elde edilen kazançlar 5602 sayılı Kanun'un 6. maddesinde belirtildiği üzere bu vergiye tabidir. Kanun'un 6. maddesi, mükellefin bilgilerine ve bu tür vergileri ödeme gücüne ilişkin bilgileri içermektedir. Şans oyunları vergisinin konusu, şans oyunlarından sağlanan gelirlerdir. Bu verginin mükellefi de bu oyunları tertipleyip düzenleyen kişi ve kurumlardır (Kurt, 2022: 8).

Şans oyunları vergisinin oranı, “*Gider Vergisi Kanunu 40. maddesine göre oranlar; spor müsabakalarına dayalı müşterek bahislerde %5, at yarışlarında %7 ve diğer şans oyunlarında %10*” olarak düzenlenmiştir. Şans oyunları vergisi vergilendirme dönemlerini takip eden ayın yirminci günü mesai bitimine kadar beyanname ile mükelleflerin bağlı olduğu vergi dairesine beyan edilir. Beyan edilen süre içerisinde ödemesi yapılır. Herhangi bir vergiden mahsup edilemediği gibi, gelir ve kurumlar vergisinde gider olarak gösterilemez (Hoylu, 2022: 19-20).

1.2.2. Subjektif Vergiler

Subjektif vergiler, mükellefin kişisel durumunun dikkate alındığı vergilerdir. Yükümlünün medeni ve sağlık durumunu dikkate alarak hesaplanan şahsi vergilerdir. Prensipten olarak, yükümlü kişinin evli veya çocuk sahibi olma, bazı indirimler uygulama, geliri saf bir şekilde kavrama, artan oranlı tarifeler uygulama ve dikkate alma gibi aile durumu dikkate alınarak tam ödeme gücüm üzerinden alınan bir vergidir (Turhan, 1979: 109-110). Bu bağlamda değerlendirildiğinde gelir vergisi mükellefin bütün gelir kaynaklarını bir bütün olarak kapsadığı için subjektif bir verginin temelini oluşturmaktadır (Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş, 2017: 265). Ancak başvuruların muafiyet, istisna ve asgari geçim indirimi gibi özel durumlarını anlayabildiği için vergilendirmede adalet açısından üstün görülmektedir (Şen ve Sağbaş, 2016: 68).

1.2.2.1. Gelir Vergisi

Gelir vergisi, bireylerin kazanç ve gelirlerini içeren gelir kavramı etrafında toplanmaktadır. Gelir ayrıca, sermayeden gelir ve emekten elde edilen kazanç veya her ikisi olarak sınıflandırılabilir. Gelirin finansal açıklaması, kaynaklar teorisi ve net artış teorisi olmak üzere iki teoriye dayanmaktadır. İlki, gelirin uzun bir zaman diliminde sürdürülen tutarlı bir insan veya maddi kaynaktan elde edilmesi gerektiğini öne sürer. Buradaki gelir, toplam üretim değerinden kaynaklanan bir akış olarak görülür. Öte yandan, net artış teorisi geliri servet artışına yol açan herhangi bir faktör olarak tanımlar (Akdoğan, 2003: 296).

Gelir vergisinde, bir kişinin belirli bir süre içinde elde ettiği kazanç ve gelirin yüzdesi alınır. Daha yüksek gelirliler için daha yüksek oranlar ve daha düşük gelirliler için daha düşük oranlar içeren kademeli bir vergi sistemini takip ettiği için adil bir vergi olarak kabul edilir. Kişilerin kazançlarının orantılı bir miktarının devlet

gelirlerine katılmasını sağlayan bir vergidir. Gelir Vergisi, ülkeden ülkeye değişen ve genellikle kademeli bir tarifeye tabi olan doğrudan bir vergidir. Verginin adaleti, vergiye subjektif bir unsur ekleyen kademeli bir tarifenin kullanılmasından kaynaklanmaktadır (Arslan, 2011: 11).

Gelir vergisi dolaysız vergiler arasında en çok kullanılan ve verimi çok yüksek olan vergidir. Gelir vergisinde en az geçim indirimi, sakatlık, yaşlılık gibi kişisel unsurların göz önünde bulundurulması yapılırsa vergileme yapısı gelir vergisinin adil olmasını sağlar. Gelir vergisi artan oranlı ve gelir esnekliğine sahip olmasından dolayı verimlidir. Gelir vergisinin kısa vade de yansıtılması oldukça güçtür. Gelir vergisinin sedüleri - üniter gelir vergisi olmak üzere iki uygulama biçimi vardır. Sedüleri vergi türünde gelirin türüne göre farklı bir vergilendirme usulü (Küçük, 2018: 232). Üniter gelir vergisi ise mükellefin her türlü gelirleri vergilendirmeyi öngörmektedir (Akdoğan, 2003: 299-300). GVK'nın 1. maddesi;

- Gelir vergisi gerçek kişileri ödeme gücüne göre vergilendirmek suretiyle alınır (Güven, 2013: 64).
- Gelir vergisinin bazı istisnai durumlarda, kıst dönem belirtilmek şartıyla vergilendirilmesi bir takvim yılıdır (Arpacı, 2004: 29-36).
- Gelir vergisi kazanç safi olarak belirlendikten sonra harcamalar düşülerek meydana gelen vergilendirmeyi ifade eder (Özbaltacı, 2001: 79).
- Gelir vergisinde kazanç gerçek usul şeklindedir (Pehlivan, 2011: 148-149). Ülkemizde uygulanan gelir vergisinin kazanç unsurları “ticari kazanç, zirai kazanç, serbest meslek kazancı, ücret, menkul sermaye iradı, gayrimenkul sermaye iradı ve diğer kazanç ve iratlardan” oluşmaktadır (Hoylu, 2022: 9).
- Gelir vergisine göre kazanç elde edilmeden vergilendirilme yapılmaz. Gelir vergisinin unsurları ticari ve zirai gelirlerde tahakkuk, ücret, serbest meslek ve gayrimenkul; sermaye iradında tahsilat, menkul sermaye iradında ise hukuki ve iktisadi tasarruf esasına göre belirlenir (Edizdoğan vd, 2012: 19).

Tablo 1.5. Türkiye’de Gelir Vergisi Gelirleri ve Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı

Yıllar	Gelir Vergisi (Bin TL)	Gelir Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)
2000	7.262.342	23,4
2001	13.602.803	29,8
2002	15.147.294	23,7
2003	18.559.170	21,1
2004	23.088.043	21,1
2005	26.849.808	20,4
2006	31.727.644	21,0
2007	38.061.543	22,5
2008	44.430.339	22,6
2009	46.018.360	22,2
2010	49.385.289	19,1
2011	59.885.000	19,2
2012	69.671.645	20,2
2013	78.726.008	19,5
2014	91.063.306	20,9
2015	105.395.330	21,0
2016	123.686.147	21,0
2017	143.962.939	20,9
2018	175.420.074	22,3
2019	207.849.896	24,1
2020	203.986.510	19,0
2021	285.606.384	18,8
2022	367.376.434	15,1

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı (2023a), Gelir, Kurumlar ve Katma Değer Vergisinin Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1988-2023).

Artan oranlı gelir vergisi her ilave kazancı daha yüksek orandan vergilendirdiği için sermaye birikimini olumsuz etkilemektedir. Sermaye birikiminin olumsuz etkilenmesi kişilerin tasarruf ve yatırım kararlarını olumsuz etkileyerek ekonomik büyümeyi azaltacaktır (Şen ve Sağbaş, 2016: 387). Tablo 5’te Türkiye’de 2000 ile 2022 yılları arasındaki gelir vergisi gelirleri ve toplam vergi gelirleri içindeki payı yer almaktadır. Tabloda da görüldüğü gibi son yıllarda gelir vergisi gelirleri artmasına rağmen toplam vergi gelirleri içindeki payı azalmıştır.

1.2.2.2. Veraset ve İntikal Vergisi

Gelir, üretim faktörlerinin ürettiği ekonomik değerın yanı sıra kişisel tüketimin ve belirli zaman dilimlerinde servetin birikmiş değerinin bir ölçüsüdür. Gelir, kişisel kazançlara ek olarak, net artış teorisi, miras ve diğer transferlerden alınan değerleri de

hesaba katar. Bu tür değerler gelir vergisine tabi olmamakla birlikte veraset ve intikal vergisine tabidir. Veraset Vergisi, bir kişinin ölümü üzerine alınır. Bir mal veya mal grubunun miras yoluyla intikal etmesi ve sahibinin ölümünden sonra el değiştirmesi halinde uygulanır. Özünde, bu vergi, asıl malikin ölümü nedeniyle mülkiyet devrinin bir sonucudur. Mülkiyet devri, ölümünden sonra yapılan düzenlemelerle sınırlı değildir. Vasiyetler yaygın olmakla birlikte, bağışlar ve hediye vermeler de geçerli seçeneklerdir. Bununla birlikte, kişinin karşılıksız mal varlığını kullanarak bu vergilerden kaçınması mümkündür (Akkaya ve Oğhan, 2020: 4).

Vergi ödeme gücü ve mirası tartışırken, transferlerin vergilendirilmesini bir vergi türü olarak düşünmek önemlidir. Bu vergi, vefat dışında gerçekleşen karşılıksız transferleri hedeflemek ve sonuçta ortaya çıkan vergi kapasitesini değerlendirmek için tasarlanmıştır. Böylece bu transferler üzerinden vergi alınması ve bunun sonucunda var olan vergi kapasitesinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır (Akdoğan, 2006: 272). Türkiye, 1926'dan bu yana, ülke sınırları içinde bireylere ait mülklerin miras yoluyla veya başka yollarla devriyle ilgili olan Veraset ve İntikal Vergisini uygulamaktadır. Vergi, orantılı olarak artan bir tarifeye göre hesaplanmakta ve statüsü Türkiye Cumhuriyeti kapsamına girenlerden beyan esasına göre alınmaktadır (Akdoğan, 2006: 272-273; Şafak ve Yurtsever, 2015: 28).

Tablo 1.6. Türkiye’de Veraset ve İntikal Vergisi Gelirleri ve Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı

Yıllar	Veraset ve İntikal Vergisi (Bin TL)	Veraset ve İntikal Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)
2000	15.620	0,05
2001	26.073	0,05
2002	33.610	0,05
2003	62.205	0,07
2004	63.945	0,06
2005	88.963	0,07
2006	121.964	0,08
2007	136.442	0,08
2008	149.718	0,08
2009	173.086	0,09
2010	229.091	0,10

Tablo 1.6. Türkiye’de Veraset ve İntikal Vergisi Gelirleri ve Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (devam)

Yıllar	Veraset ve İntikal Vergisi (Bin TL)	Veraset ve İntikal Vergisinin Toplam Vergi Gelirleri İçindeki Payı (%)
2011	260.652	0,09
2012	307.985	0,10
2013	357.037	0,10
2014	435.979	0,12
2015	446.519	0,10
2016	643.941	0,13
2017	732.087	0,13
2018	968.549	0,14
2019	1.210.570	0,16
2020	1.316.828	0,15
2021	2.315.829	0,19
2022	2.994.515	0,12

Kaynak: Gelir İdaresi Başkanlığı (2023b), “2022 Yılı Merkezi Yönetim Gelirleri”

Tablo 6’da Türkiye’de 2000 ile 2022 yılları arasındaki veraset ve intikal vergisi gelirleri ve toplam vergi gelirleri içindeki payı yer almaktadır. Veraset ve intikal vergisinin toplam vergi gelirleri içindeki payı yıllar itibariyle genel olarak artış göstermiştir. Söz konusu verginin toplam vergi gelirleri içindeki payı oldukça azdır.

1.3. Vergi Yüğü Kavramı ve Türleri

Verginin karşılıksız olarak ödenmesi, mükellefte psikolojik bir yük oluşturmaktadır. Vergi yükü, devletin elde ettiği gelirlerin ne kadarının vergi den oluştuğunu ifade eder (Serakibi, 2012: 22). Vergi ödeyen mükellefin gelir kaybına maruz kalması ve ödediği vergi kadar satın alma gücünü kaybetmesi negatif etki oluşturmaktadır. Bu durum vergi yükü kavramı ile açıklanmıştır.

1.3.1. Objektif Vergi Yüğü

Objektif vergi yükü, belirli bir süre içinde yapılan vergi ve benzeri ödemelerin aynı dönemde kazanılan gelire oranıdır. Bu oranın pay ve paydasını belirlemenin zorlukları nedeniyle vergi bitişinin doğru olarak görülmesinin mümkün olmadığı genel olarak kabul edilmektedir. Objektif vergi yükü kavramı, basit gibi görünen vergi oranı, hesaplama yöntemlerinin karmaşıklığı ve işleyişi ve tam durumla birlikte

değerlendirilmesi gerekliliği nedeniyle finansta karmaşık, zor tablo oluşturmanın zor olduğu kabul edilir (Herekman, 1989: 135). Önceleri vergilendirmenin bireylerin gelirindeki payı olarak düşünüldüğü nesnel vergi yükü, bireysel bazda ele alınmaya başlanmışsa da daha makro düzeyde ele alınmaya ve önemli ekonomik göstergelerden biri olarak kabul edilmeye başlamıştır. Genel politikanın ve özel vergi politikasının ekonomi belirlemede ve vergi yönetimi koordinasyonunda önemli bir girdi olarak kabul edilmektedir (Türk, 2002: 214).

Objektif vergi yükümlülükleri olarak bir kişinin ödediği vergilerin gelire oranıdır ve hesaplanabilir. Bir konut ortalama bireysel vergi yükü hesaplamak için kişi başına düşen vergilerin ve vergi harcamalarının kişi başına düşen GSYH'ye oranı karşılaştırılır. Vergi yükünün temel yapısındaki ödemeler, kişinin gelire, servetine ve kişisel ayarlarına bağlıdır.

1.3.1.1. Kişisel Vergi Yükü

Vergi yükü, ödenen verginin kazanca oranı olarak ifade edilmekteyken, kişisel vergi yükü kişilerin belirli bir dönemde ödediği toplam verginin, aynı dönemde kazanılan toplam gelire oranı olarak ifade edilebilir. Aslında ilgili yazında bireysel vergi yükünün taşıdığı vergi miktarı ve taşıma gücünün bir işlev olarak ifade edildiği görülmektedir (Arşan, 1977: 37). Ülke genelinde bireysel vergi yükü hesaplamalarında kullanılan formül;

$$\text{Toplam Vergi Gelirleri} / \text{Nüfus} / \text{Kişi Başına GSMH} \quad (1)$$

şeklindedir. Kişisel vergiler ile gelir arasındaki işlevsel ilişki hem objektif hem de subjektif olarak yayıldığından, kişisel vergi yükü tanımlanırken objektif ve subjektif vergi yükünün birbirinden sınırlandırılması gerekir.

Bireysel vergi yüklerinin subjektif karakteri nedeniyle, vergilendirilebilirliğin belirlenmesinde bireysel vergi yükleri, toplam vergi yüklerinden daha önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Vergilendirilebilir kapasite ulusal düzeyde belirlenip belirli oranlarda vergilendirildiğinde, tüm vergi mükelleflerine eşit muamele yapılmamaktadır. Çünkü herkesin kişisel ve ailevi durumu aynı değildir (Öncel, 1974: 25).

1.3.1.1.1. Brüt Vergi Yüğü

Bireysel objektif vergi yüğü olarak da bilinen brüt vergi yüğü, devlet tarafından sağlanan hizmetlerden elde edilen faydalar dikkate alınmadan belirlenir. Bu, büyük ölçüde, vergilerin zorunlu olması ve herhangi bir geri ödemeye tabi olmaması gerçeğıyle birlikte, bu tür faydaların nicelleştirilmesindeki zorluklardan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle vergiler, devletin şahıslara yaptığı hizmetler dikkate alınmadan alınmaktadır (Nadaroğlu, 1998: 263).

1.3.1.1.2. Net Vergi Yüğü

Bireysel ekstra vergi yükleri de toplam vergi yüğü olarak kabul edilir. Yani net vergi yüğü, devlet sisteminin sunduğı hizmetlerden yararlanılması, bireysel gelirden devlete aktarılan ödemenin belirlenmesinde dikkate alınmaz. Bunun başlıca sebepleri, faydaların ölçülmesinin zorlukları ve vergilerin kanun gücüyle getirilmesi ve geri dönüşümün elden çıkarılmasıdır. Vergiler, üretilen kamu hizmetlerinden elde edilen getiriye teşvik edici bir unsur olarak görülmemekte, işletme yükümlüleri kamu hizmeti olarak ödedikleri vergilerin bir kısmını geri içermektedirler. Ayrıca devlet kurumları hizmetleri kendi kendilerine sağlamaya çalıştıklarında ödedikleri vergilerden çok daha yüksek maliyetlere katlanmak zorunda kalacaklardır (Nadaroğlu, 1998: 263).

$$\text{Net Vergi Yüğü} = (\text{Ödenen Toplam Vergi} - \text{Sağlanan Kamusal Fayda}) / \text{Toplam Gelir} \quad (2)$$

şeklinde formüle edilmektedir.

1.3.1.1.3. Toplam Vergi Yüğü

Toplam vergi yüğü, belirli bir süre toplanan tüm vergilerin aynı döneme ait gayri safi milli hasılaya oranını ifade eden genel vergi yüğü kavramlarından biridir. Formülü;

$$\text{Toplam Vergi Yüğü} = \text{Toplam Vergi Geliri} / \text{Gayri Safi Milli Hasıla} \quad (3)$$

şeklindedir. Diğer bir deyişle toplam vergi yüğü, milli gelirden devlete aktarılan paydır (Müezzinoğlu, 1977: 5). Bu değerin büyüklüğünde iki faktör vardır. Parçaların ilki formülün pay bölgesindeki vergilerin toplamı, diğer ise paydadaki GSMH'dir. Formülü GSMH sabitken, vergi geliri artarsa toplam vergi yüğü artacak, vergi geliri azalmasa toplam vergi yüğü azalacaktır. Bu nedenle, toplam vergi yükünün sayısal boyutu, toplam vergi gelirine dâhil edilen faktörlere bağılı olarak çalıştırılır.

1.3.1.1.4. Sektörel Vergi Yükü

Sektörel vergi yükü, ekonominin temel sektörlerinin katlandığı vergi yükünü ortaya koyar. Sektörel vergi yükü hesaplarında ilgili sektörün ödediği toplam vergilerin sektörün GSYH'ye oranı" formülü kullanılır (Yuluğ, 1977: 21).

Sektörel vergi yükü karşılaştırmalarının amacıyla, tarımın ülke ekonomilerindeki öneminden dolayı tarım ve tarım dışı kesim yapılmasıdır. Ancak sanayinin öneminin değerlendirilmesiyle birlikte bu ayırım tarım, sanayi ve hizmetler olarak yapılandırılmıştır. Büyüme tarım, imalat, ulaştırma, turizm, inşaat, tekstil, beyaz eşya, otomobil ve daha birçok endüstrinin ekonomideki öneminden hareketle sektörel vergi yükü analizi yapılabilmektedir. Bu tür araştırmaların temel amacı, hangi sektörün daha fazla vergi yükümlülüğüne sahip olduğunu, vergi ödeme kapasitesi güçlü olan sektörün daha fazla vergi ödeyip ödemediğini ve diğer ayrıntıları ortaya koymaktır. Öte yandan, toplam vergi gelirlerinin sektörler arası dağılımının belirlenmesinde, sektörler arası vergi yükünün sebep ve sonuçlarının içeriğinde ve yeni vergilendirmenin ortaya çıkarılmasında önemli bir veri işlevi görebilir (Herekman, 1989: 146).

1.3.1.1.5. Bölgesel Vergi Yükü

Vergi yükünü gözlemlemek için bir başka kavram da bölgesel vergi yüküdür. Bölgesel vergi yükü iki farklı türde incelenebilir. Bunların birincileri sistemin ödediği toplam vergilerin ülke GSMH 'sına oranı, ikinci ise bölgenin ödediği toplam vergilerin bölge gelirine oranıdır. Her iki tanımlama da farklı sonuçları ortaya koymakta ve farklı değerlendirmelere olanak sağlamaktadır. Geniş kapsamlı, bölgesel vergi yükü, bir bölge tarafından toplanan toplam verginin ekonomik, sosyal veya coğrafi olarak homojen kabul edilen gelire sahip olduğunu ifade eder. Bölgesel vergi yükünün oluşturduğu, bölgesel dengesizlik ve bölgesel kalkınma ile ilgili çeşitli karşılaştırmalar ve karar verme için gerekli bileşenlerden biridir. Yani bölgenin ödediği toplam vergilerin ülke GSMH'sına oranı, bölgenin toplam genel olarak vergi yükünün ne kadarını oluşturduğunu göstermektedir. Ancak makul bir değerlendirme yapabilmek için aynı bölgenin ülke GSMH'sinin ne kadarını ürettiği, kamu hizmetlerinden aldığı pay ve bölge kişi başına düşen GSMH'nin görüşme de dikkate alınması gerekmektedir (Demir, 2013: 17).

1.3.2. Subjektif Vergi Yüğü

Bireysel açıdan ele alınan bir diğer vergi yüğü türü de subjektif vergi yüğüdür. Subjektif vergi yüğü, bireylerin vergi ödemeleri nedeniyle hissettikleri psikolojik baskıyı ifade eder. Subjektif vergi yüğü, mali literatürde vergi baskısı olarak da adlandırılmaktadır. Objektif vergi yüğü ile karşılaştırıldığında subjektif vergi yüğü hesaplanamamaktadır (Bilici ve Bilici, 2015: 155). Bireyin kişisel durumu aynı olmadığı için ödeme gücü de değişiklik göstermektedir. Aynı vergiyi ödeyen ve aynı geliri elde eden iki kişinin üzerindeki yük, ödedikleri vergiye göre farklılık gösterebilmektedir. Nesnel yük aynı olsa bile, öznel yük bireysel koşullara göre değişebilir. Bir vergi mükellefinin gelirini veya servetini azaltan vergi, o vergi mükellefine subjektif yük getirir. Vergi ödemeleri arttıkça maruz kalınan vergi yüğü de artmaktadır. Subjektif vergi yüğü, kişisel ekonomik ve sosyal koşullardaki farklılıklar nedeniyle her kişi için farklı anlamlar taşımaktadır. (Arsan, 1959: 42). Son araştırmalar, vergi yükünün göreceli olarak algılanması olarak görülebilecek subjektif vergi yükünün, ödeme gücü ile birleştğinde, bireysel vergi zihniyetinin oluşumunda çok önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir (Önder, 1992: 50-52).

Özellikle bireysel vergi yükleri bağlamında konuyu irdelerken, aynı gelir düzeyine sahip kişilerin aynı vergileri ödemelerinin imkânsızlığı, bireylerin kültürel, sosyal ve psikolojik durumları ile kişisel ve ailevi durumlarının dikkate alınması gerekmektedir. Kişi, ödediği vergilerin kamu hizmetleri aracılığıyla yeterince karşılandığını algıladığında, bunu bir yük olarak değil, topluma katılmanın bir maliyeti olarak görecektir. Vergi yüğü algısı ise vergi kültürü, ahlaki inançlar ve siyasi görüşler gibi sosyo-kültürel faktörlerin yanı sıra gelir düzeyi, vergi oranları ve kamu harcamaları gibi ekonomik faktörlerden etkilenmektedir. Bu alanda yapılabilecek istatistiksel ve ekonometrik analizleri sınırlayan bu subjektif vergi yükünün ölçülmesi zordur.

2. EKONOMİK BÜYÜME

Ekonomik büyüme temel olarak bir ekonominin belirli bir süre içinde ne kadar üretim yaptığının göstergesidir. Bir ülkenin çıktısı da denilebilir. Büyümenin en önemli göstergelerinden biri Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla'dır (Turan, 2008: 11). Gelişmiş ülkelerde ekonomik büyüme için reel GSYH'nin yıllar içindeki değişimi önemsenmekteyken gelişmekte olan ülkeler ekonomik büyümeden çok ekonomik kalkınma kavramını önemsemektedirler. Ekonomik kalkınma, ekonomik büyümeyi de içine alan bir kavramdır. Bununla birlikte ekonomik kalkınma; sosyal gelir eşitsizliğini azaltmak, işsizliği azaltmak, ekonomik ve sosyo-ekonomik olduğu kadar ekonomik, sosyal sistemlerin modernleşmesi gibi siyasi alanı da içine almaktadır (Seyidoğlu, 2006: 829).

Bu bölümde ekonomik büyüme kavramı anlatılarak ekonomik büyüme teorilerine değinilecektir.

2.1. Ekonomik Büyüme Kavramı

Ekonomik büyüme, "*bir ülkenin belli bir zamanda, genelde bir yılda ki üretim kapasitesi ya da reel GSYH'de görünen ve ölçülen reel artış*" olarak tanımlanır (Üzümcü, 2012: 3). Berber (2011), ifade ettiği gibi ekonomik büyüme üretim kapasitesindeki artışı ifade eder. Bu kavramın anlatımı için GSMH, GSYH, nominal hasıla, reel hasıla ve kişi başına düşen reel hasıla gibi kavramlar açıklanmaktadır. GSMH, bir ülkenin bir yıl içinde piyasa değeri ile ölçülen nihai mal ve hizmetlerinin toplamını ifade ederken, GSYH sadece o ülke sınırları içinde üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa değeri toplamını ifade eder (Apak vd, 2007: 58). Nominal hasıla belirli bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin yıllık piyasa fiyatı üzerinden değeridir. Reel hasıla ise belirli bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin temel yıllık piyasa fiyatları üzerinden değeridir ve fiyat değişimlerinin etkisinden arındırılmıştır. Reel GSYH ve reel GSMH, bir ülkedeki üretim hacminde zaman içinde meydana gelen değişiklikleri gösteren iki değişkendir. Ekonomik büyüme ise ortalama büyüme hızı ve yıllık büyüme hızı ile ölçülür ve reel GSYH'deki uzun dönemli yıllık değişiklikleri ifade eden bir dizi olarak tanımlanır (Ünsal, 2001: 11).

Ekonomik büyüme uzun dönemli bir kavram olup bir ülkenin üretim hacmindeki artışı ifade eder. Tam istihdamda iken ekonomik büyüme ya ekonomik kaynaklar daha verimli kullanılmasıyla ya da yeni kaynakların ilavesiyle sağlanır (Kibritçiöğlü, 1998: 10). Ekonomik büyüme ölçüsü gayri safi yurtiçi hasıladır. Makro açıdan büyümenin ifadesi; toplam üretim, toplam yatırım, toplam ithalat ve toplam ihracat, istihdam ve üretim hacmi gibi değişkenlerin mevcut yılda, önceki yıla göre artışı olarak ifade edilir (Kürkçü, 2007: 1).

Büyüme oranı, ekonomik ilerlemeyi ölçmek için temel makroekonomik göstergedir. Belirli bir dönem boyunca Reel GSYH'deki artışı nicelleştirir ve hem sabit (reel) hem de cari (nominal) fiyatlar üzerinden değerlendirilir. Ülkelerin uzun vadeli hedefi, emek, sermaye ve üretken faktörlerin karışımından doğan ekonomik büyümeyi sürdürmektir. Bir ulusun ekonomisi, ulaşılabilir büyüme seviyelerini tanımlayan belirli bir kaynak kapasitesiyle çalışır. Potansiyel büyüme, bir ekonomide mevcut tüm üretim faktörlerinin kullanılmasıyla elde edilebilecek en yüksek üretim seviyesini temsil eder. Ekonomik büyüme, üretim kapasitesinin genişletilmesi veya üretim faktörlerinin kullanımının artırılması yoluyla sağlanır. Uzun vadeli büyüme, hacimsel kapasite genişletildiğinde gerçekleşirken, kısa vadeli büyüme, kullanılan faktör miktarının artmasından kaynaklanmaktadır (Orhan vd, 2008: 562).

2.2. Ekonomik Büyümenin Kaynakları

Ekonomik büyümenin birçok kaynağı vardır. Literatürde yer edinmiş olan, emek gücü (L), fiziki sermaye (K), teknolojik gelişme (A), ve doğal kaynaklar (N) büyümenin temel kaynaklarıdır. Ekonomik büyüme bu faktörlerde görülen reel artışlara bağlıdır. Bu faktörlerle meydana gelen reel artışları içeren bir üretim fonksiyonu da şu şekildedir; $\Delta Y = F(\Delta L, \Delta K, \Delta A)$. Δ , değişimi ifade etmektedir. Üretim yapılarının işletilmesi ve sermayenin arttırılması, teknolojik gelişme ve doğal kaynakların verimli kullanılması gibi bağımsız değişkenler dizisi, bağımlı değişkendeki yükselişin belirleyicileridir. GSYH dizisini (ΔY), değişimi bağımsız değişkenlerin değişimi ile belirlenir (Üzümcü, 2012: 8).

2.2.1. Fiziksel Sermaye

Sermaye, toplum tarafından yaratılan ve mal ve hizmet üretiminde kullanılan kaynakları ifade eder. Fabrikalar ve fabrikalar da dahil olmak üzere üretimde insan emeğinin verimliliğini artıran insan yapımı tüm araçları, binaları, makineleri ve malzemeleri kapsar. Doğal kaynaklardan farklı olarak, sermaye malları insanlar tarafından üretilir ve üretimde insan emeğinin yaratıcı gücüne katkıda bulunur. Hem doğal kaynaklar hem de sermaye verimliliği artırsa da toprak insanların yarattığı bir üretim aracı değil, sermaye ise onların emeğinin bir ürünüdür (Özsağır, 2007: 44).

2.2.2. Beşerî Sermaye

Bir toplumun fiziksel ve zihinsel yeterliliklerinin karışımı, onun tüm emek biçimlerini kapsayan beşerî sermayesini oluşturur (Yıldırım, 1996: 670). Tarihsel olarak emek, toprağı faydalı kılan ve sermaye malları üreten en hayati üretim unsuru olmaya devam etti. Vasıflı veya vasıfsız, eğitilmiş veya içgüdüsel, yönetsel veya uygulamalı, üretimde yer alan tüm emek biçimleri, ekonomistler tarafından toplu olarak insan kaynakları olarak adlandırılır. Gelişmiş bilgi ve uzmanlık sergileyen çağdaş eğitilmiş işgücü, sosyal sermaye veya entelektüel sermaye olarak da bilinir (Özsağır, 2007: 45).

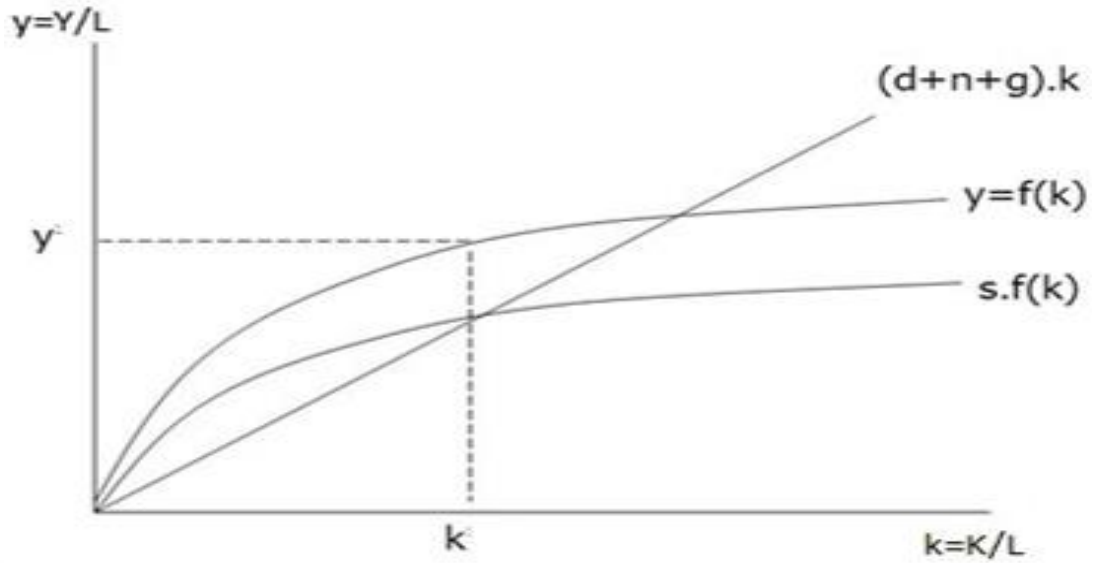
Bir ulusun beşerî sermayesini artırmak, devletin kritik bir sorumluluğudur. Daha parlak bir bilimsel ve teknolojik gelecek sağlamak için Ar-Ge'ye daha büyük bütçeler ayırmak ve yükseköğretim sistemini geliştirmek gerekmektedir. Üniversiteler, hızlı büyümeyi teşvik etmek için bilgi merkezleri olarak kurulmalıdır. Ayrıca ülkelerin nitelikli vatandaş çekmek için rekabet ettiği bir dünyada Türkiye geri adım atmamalıdır. Denizaşırı yetenekleri kendi ülkelerine çekecek bir girişim, bilgi üretiminin önünü açacaktır. Günümüz ekonomisinde, bilim ve teknolojiye önemli sayıda yetenekli mezun zorunludur. Bir ülkenin gençliğinin eğitimi ve yetiştirilmesi, o ülkenin makroekonomik büyümesi ve küresel başarısı için belirleyici faktörler haline gelmiştir. Gelecek nesillere aşılacak zihniyet, ülkenin çağın taleplerine uyum sağlama yeteneğini şekillendirecektir (Kırım, 2007: 261). Medeni dünyanın tasavvur ettiği türden bireyler yetiştirmek için, yeni eğitim sisteminin böyle bir bakış açısını besleyen bir çerçeveyi benimsemesi zorunludur.

2.2.3. Teknolojik Gelişme

Solow ilk olarak teknolojik gelişmeyi sabit varsaymıştır. Uzun vadede kişi başına düşen sabit olduğu varsayımı söz konusudur. Örneğin; ABD’de kişi başına ortalama büyüme hızı iki yüzyıldan fazla zamanda pozitif seyretmiştir. Teknolojik ilerlemenin olmaması halinde azalan getiriler nedeniyle işçi başına sermaye birikimi uzun dönemde olumsuz etkilenmiştir. 1950’li ve 1960’lı yıllara ait Neoklasik iktisatçılar bu durumu fark ederek teknolojinin zaman içinde gelişmesini sağlayacak temel modeli değiştirmişlerdir. Bu gelişmeler ekonominin uzun vadede ekonominin büyümesini sağlamıştır. Kaydedilen teknolojik ilerlemelerle, ekonomide daha az emek girdisi ve sermaye girdisi ile üretilen çıktı miktarının aynısının ya da daha fazlasının üretilmesine katkı sağlanmıştır (Barro ve Sala-i-Martin, 2004: 51-52).

Teknolojik ilerleme, emek ve sermaye tasarruf oranlarına bağlıdır. Teknolojik ilerleme şu şekilde tanımlanabilir: Hicks’e göre, “marjinal ürünlerin oranı belirli bir sermaye-emek oranı için değişmeden kalırsa teknolojik ilerleme tarafsızdır. Bu özellik, izoentlerin yeniden numaralandırılmasına karşılık gelir.” Buna göre; Hicks’in üretim fonksiyonu, $Y = T(t) \cdot F(K, L)$ olarak yazılabilir, burada $T(t)$ teknolojinin durumunun indeksidir ve $\dot{T}(t) \geq 0$ ’dır (Barro ve Sala-i-Martin, 2004: 52). Harrod’a göre, görelî girdi payları $(K \cdot FK) / (L \cdot FL)$ belirli bir sermaye-çıktı oranı için değişmeden kalırsa, inovasyonu nötr olarak tanımlamaktadır (Barro ve Sala-i-Martin, 2004: 52). Robinson (1938) ve Uzawa (1961) söz konusu tanımın, üretim fonksiyonunun $Y = F[K, L \cdot T(t)]$ şeklini aldığını, burada $T(t)$ teknolojinin endeksi olduğunu ima ettiğini ve $\dot{T}(t) \geq 0$ şeklinde olduğunu belirtmiştir. Üretimi emek stoğundaki artışla aynı yükselten bu teknolojik ilerleme türüne emek artırıcı teknolojik ilerleme denilmektedir (Barro ve Sala-i-Martin, 2004: 52).

Son olarak Solow, görelî girdi paylarını $(L \cdot FL) / (K \cdot FK)$ belirli bir işçilik/çıktı oranı değişmeden kalırsa teknolojik ilerlemeyi nötr tanımlamaktadır. Bu tanım, $Y = F[K \cdot T(t), L]$ formunun bir üretim işlevini ima ettiği ekzojen tasarruf oranları olan büyüme modelleri olabilir ve $T(t)$, teknolojinin endeksidir ve $\dot{T}(t) \geq 0$ şeklindedir. Burada üretim fonksiyonlarına sermaye artırımını denilmektedir. Çünkü Solow modeline göre; teknolojik gelişme üretimi sermaye stokundaki artışla aynı arttırmaktadır. Bununla birlikte işçi başına hasılda ortaya çıkan sürekli artışın nedeni teknolojik ilerlemedir (Barro ve Sala-i-Martin, 2004: 52-53).

Şekil 2.1. Solow Büyüme Modeli (Kaynak: (Dulupçu ve Özkul, 2018))

Solow modelinde teknolojik ilerlemenin etkisi ile denge durumları Grafik 1’de gösterilmiştir. Grafiğe göre $sf(k)$ işgücü başına tasarruf eğrisini ve $(d+g+n)k$ aşınmanın, nüfus artışının ve teknolojik ilerlemenin etkin işgücü başına sermaye düzeyini ifade etmektedir. Ekonomide $sf(k)$ ile $(d+g+n)k$ eğrilerinin kesiştikleri noktada denge sağlanmıştır (Günsoy ve Erdiç, 2013: 121-122). Solow, ekonomik büyüme ve gerçekleşen hasıla artışının; sermaye birikimi, teknolojik gelişme, tasarruf oranlarından ve işgücündeki meydana gelen artışlardan oluştuğunu ifade etmiştir. Solow, sermaye birikimi ve işgücü artışı dışında ortaya çıkan açıklanamayan büyümenin kaynağını teknoloji olarak belirtmiş, teknoloji aracılığıyla gerçekleşen büyümeye Solow Artığı denilmiştir.

2.2.4. Yapısal ve Kurumsal Politikalar

Bir toplumun büyüme hızı, sosyal, kültürel ve politik ortamını kapsayan çok sayıda faktör tarafından belirlenir. Rekabetin veya tekelin derecesi, kamu sektörünün büyüklüğü ve ekonomiye kamu müdahalesinin kapsamı, hepsi çok önemli roller oynar. Bununla birlikte, toplumsal koşullar, alışkanlıklar, davranış kalıpları ve değer sistemleri gibi ekonomik olmayan etkiler de etkilidir. Ayrıca, ekonomik faaliyetleri yöneten teori ve kurumların yanı sıra dini, ahlaki, politik ve kültürel normlar da ekonomik büyümenin temel belirleyicileridir.

Ekonomik büyümenin karmaşık doğası, sosyal, kültürel ve politik yönler dahil olmak üzere insan kaynakları, sermaye, teknoloji ve çevresel faktörleri kapsar.

Ekonomik refaha ulaşmak, ülkelerin çeşitli unsurları iyileştirmeye odaklandığı çok yönlü bir yaklaşım gerektirir. Doğal kaynaklar genellikle kalkınma için çok önemli görülse de, bunların yokluğu bir ülkeyi mutlaka az gelişmişliğe mahkûm etmemelidir. Bunun yerine, bir dizi temel unsura odaklanmak, ülkelerin az gelişmişlik döngüsünü kırmalarına ve sürdürülebilir ekonomik büyüme elde etmelerine yardımcı olabilir (Tucker, I. B., 2000: 486).

2.3. Ekonomik Büyüme Modelleri

Bir ülkede üretim kapasitesinin genişlemesi sonucu üretim ve dolayısıyla milli gelirin artması olarak tanımlanan iktisadi büyümenin reel ifadesi zenginlemedir. Zenginlik ise yayamın kolaylaması ve hayatın daha yağlanılabilir kılınmasıdır. İnsanlık tarihi hayatı daha kolay ve yaşanılabilir kılma çalışmasıyla özdeşleştirilebilir. Bu açıdan bakıldığında insanoğlu sürekli bir büyüme çabası içine girmiştir. İnsanoğlu önce ihtiyaçlarını gidermeye çalışmıştır. Bunu başarmak için toplayıcılık ve avcılık yapmıştır. Sonraları tarımla uğraşmaya başlamıştır. Daha sonraları ise ihtiyaçlarını gidermekten öte hayatı daha kolay ve daha yaşanılabilir kılmak için sanayileşme mücadelesine başlamıştır.

2.3.1. Klasik Büyüme Modeli

Klasik büyüme teorisi, büyüme iktisadı olarak bilinen ve iktisadi büyüme alanında da öncülük eden teoridir. Smith, Ricardo ve Malthus klasik ekonomik büyüme teorisinin düşüncelerini oluşturmuşlardır.

2.3.1.1. Adam Smith

Ekonomik büyümenin temel unsuru Adam Smith'in büyüme teorisine göre sermaye birikiminin sağlanması ve iş bölümünün geliştirilmesidir. Büyümenin motoru konumunda olan sermaye birikimi, teknolojik gelişmeye katkıda bulunarak işgücü verimliliğini tetikleyecek ve üretim artışı meydana gelecektir. Bununla birlikte tasarruf ve kar artışları sermaye birikimine katkı sağlayacaktır. Adam Smith üretkenlik artışının temelini emeğin iş bölümünün olmasına bağlamıştır. Eğer bireyler iş bölümü yaparak çalışırsalar hem kendi üretkenliklerinin hem de toplumsal üretkenliğin artmasını sağlayacaklardır. Ayrıca Adam Smith "Ulusların Zenginliği" isimli eserinde toplumların gelişmesi için gerekli olan dört aşamayı; kaba avcılık, göçebeliliğe dayalı

tarım, feodal çiftçilik ve ticari karşılıklı bağımlılık şeklinde ifade etmiştir (Berber, 2006: 72). Adam Smith, ekonomik büyüme teorisine genel ekonomik ilkeleri tartışarak dolaylı olarak katkı yapmıştır. Ekonomik büyüme teorisi ile ilgili olarak “politik iktisat sistemlerini ortaya çıkaran koşullardır.” şeklinde ifade kullanmıştır. Adam Smith politik ekonomideki ilerlemenin değişiklikler oluşturabileceğine inanmaktadır (Letiche, 19607).

2.3.1.2. David Ricardo

David Ricardo, 19.yy başlarında İngiltere’de sosyo-ekonomik problemlerin yaşanması neticesinde büyüme teorisini ortaya koymuştur. Ricardo’nun büyüme teorisinde çalışma alanı özellikle azalan verimler, fonksiyonel gelir dağılımı, kar, rant ve ücretlerdir. Ricardo’ya göre; uzun dönemde üretim faktörlerinin gelirden aldıkları payların oranına göre ekonomide büyüme ve durgunluk olarak iki önemli olayla büyümenin işleyişi gerçekleşir. Gelirin üretim faktörleri arasındaki dağılımı; üretime katılan emek sahipleri, sermayedar ve toprak sahipleri ile sağlanır. Ricardo’nun büyüme modelinin varsayımları aşağıdaki gibidir:

- Üretim fonksiyonu sabit katsayılıdır. Emek ve sermaye birbiri yerine ikame edilemez.
- Tarım için elverişli topraklar sınırlıdır ve araziler farklı verimliliklere sahiptir.
- Verimli topraklara sahip olanlar düşük maliyet ile üretim yaptıkları için yüksek rant elde ederler. Bu rant gelirine diferansiyel rant geliri adı verilir.
- Nüfus artar ise gıda ihtiyacının artması nedeniyle verimsiz topraklarda da üretime başlanması sonucu farklı ranta sahip topraklarını ortaya çıkarmaktadır.
- Sermaye sahipleri verimsiz topraklar için rant ödemezler.
- Reel ücretler uzun dönemde halkın çocuk sahibi olmak istemediği asgari geçimlik düzeyinde gerçekleşir.
- Devlet ekonomiye müdahalede bulunmaz.

Ricardo, sanayi sektöründeki verimliliğin sürekli artmayacağını belirli bir noktada duracağını, tarım sektöründe ise maliyetlerin belirli bir zaman sonra artacağını kâr oranlarının azalacağını dolayısıyla ekonomik büyümenin duracağını belirtmiştir.

Sonuç olarak yatırımları artıran iktisadi göstergelerin kâr oranları olduğunu ifade etmiştir.

2.3.2. Marksist Büyüme Modeli

Marksist kapitalist büyüme modeli en büyük borcunu, emek değer teorisi ve artı-değer teorisi onun ruhunu özetleyen Karl Marx'a borçludur. Marx, bir malın değerinin, o malın üretimine yatırılan emek-zaman birimlerinden kaynaklandığını varsaymıştır. Bir işçi tarafından yıllık olarak yaratılan değer, sabit sermaye (makineler, teçhizat, binalar ve diğer kalemler), değişken sermaye (işgücü ödemeleri) ve artı değer toplamına eşittir. Değer yaratan sermaye değişkendir ve ortaya çıkan artı değer, toplam değer ile buna tekabül eden harcamalar arasındaki fark olarak ortaya çıkar (Acar, 2002: 68). Marksist kapitalist modelde, büyüme sermaye birikimi tarafından belirlenmez. Sermaye birikimi, artı değer sermayeye dönüştürülmesi anlamına gelir; bu, artı değer elde etmek için kullanılan sermayenin büyümesinin, artı değer büyümesiyle birlikte artması anlamına gelir. Toplam artı-değer miktarı, kullanılan emek sayısı ve sömürü oranı (s/v) tarafından belirlenir. Bu oran, üç şekilde artırılabilir ve böylece toplam birikim kapsamını etkiler.

- İşçiyi daha uzun süre çalıştırarak,
- Ücret haddini düşürme ile
- Emeğin verimini artırmakla.

Kapitalist bir ekonomide, emek üretkenliği ile artı değer büyümesi arasında simbiyotik bir ilişki vardır. Emek üretkenliği arttıkça, artı-değer aynı anda yükselir ve birikim için fırsatlar yaratır. Benzer şekilde birikim, emek üretkenliğini daha da artıran sermaye stoku büyümesini hızlandırır. Bu nedenle kapitalist ekonomi, artı-değer ve birikimin el ele artmasıyla kendi kendini besler. Marx'ın analizine göre, artı-değerin tüketim ve birikim arasında bölünmesi, sermaye birikiminin ikinci temel belirleyicisidir ve kâr oranlarının çok az etkisi vardır. Ayrıca, yatırım teşviklerinde kâr veya faiz oranlarından ziyade kapitalistin psikolojisi ve toplumsal yapı gibi faktörler belirleyici olmaktadır (Kazgan, 1993: 304).

2.3.3. Keynesyen Büyüme Modeli

Keynes'in çoğundan farklı bir odak noktası vardı ve dikkatini büyümenin kendisinden ziyade durgunluk ekonomileri için çözümlere yöneltti. Ona göre, toparlanmanın anahtarı talebin genişlemesinde yatıyor. Böyle bir artış, miktarı belirleyen çarpan katsayısı ile kendisinden daha büyük bir gelir artışı sağlar. Tüketim eğilimi oranı, $\Delta C/\Delta Y$, bu katsayıyı belirler. Keynes'in fikirlerinden, Harrod-Domar Growth modelinin en iyi temsili olduğu bir büyüme modeli oluşturuldu. Yatırım analizinin daha önce göz ardı edilen bir yönünü bünyesinde barındıran Harrod-Domar modeli, post-Keynesyen bir ekonomik büyüme modeli olarak öne çıkıyor. Keynes'in bu önemli faktörü daha önce ihmal etmesiyle çelişerek, yatırımların kapasite etkisine odaklanır. Sonuç olarak, modelin merkezi önermesi, yatırımların kapasite geliştirme üzerindeki etkisine dayanmaktadır (Dinler, 513).

Yatırımların ekonomi üzerinde iki önemli etkisi vardır. Birincisi, yatırımın getirdiği gelir artışıdır. Keynesyen modele göre çarpan analizi, ilk yatırımdan daha fazla çıktı kazancı sağlar. İkinci olarak, yatırım, Harrod-Domar büyüme teorisinde detaylandırıldığı gibi, üretim kapasitesinde bir artışa yol açar. Bu teori, üretim, istihdam ve toplam talep arasındaki ilişkiyi açıklar. Bir ekonominin büyüme oranı, marjinal tasarruf oranı (s) ve sermaye-çıktı katsayısı (k) dikkate alınarak hesaplanır. Harrod-Domar büyüme teorisi özünde bir ülkenin ekonomik büyüme potansiyelini belirlemeyi amaçlar. $\Delta Y/Y = s/y$. Bu ifadenin birincil yorumu, bir ulusun ekonomik büyümesinin iki faktöre bağlı olduğudur: marjinal tasarruf oranı ve sermaye çıktı katsayısı. Büyüme oranı, marjinal tasarruf oranı ile pozitif, sermaye çıktı katsayısı ile negatif olarak ilişkilidir. Daha basit bir ifadeyle, marjinal tasarruf oranı ne kadar önemli ve sermaye çıktı katsayısı ne kadar düşükse, ekonomik büyüme olasılığı o kadar yüksektir.

2.3.4. Neoklasik Büyüme Modeli

19.yüzyılda ortaya çıkan Neo-Klasik büyüme modeli değer tanımını arz-talep ilişkisi ile açıklamaya çalışan marjinalite kavramı ile yakından ilişkilidir. Neo-Klasik büyüme modelinde denge noktası fiyat üzerinde emek arzının emek talebine eşitlenmesi ile oluşur. Bu denge noktasında bireylerin çalışmamaları söz konusu değildir. Diğer bir deyişle emek piyasasında ücretlerin katı olmaması nedeniyle emek

piyasasında işsizlik yoktur. Serbest piyasa ekonomisi kendiliğinden çalışır ve tam istihdam durumunda denge sağlanmış olur. (Ünsal, 2013: 33).

Solow Büyüme Modeli, Neo-Klasik model olarak bilinmekte ve 1950’li yıllarda Robert Solow tarafından geliştirilmiştir. Solow büyüme modeli; sermaye birikimi, tasarruf ve ekonomik büyüme ilişkilerinin değerlendirilmesi için çalışmalarda yer bulmaktadır. Bu modelde azalan verim kanunu kabul edilir. Üretim faktörlerinin ikamesi söz konusu olabileceği gibi sermaye-hâsıla oranının değişebilmesi de söz konusudur (Paya, 2013: 498-499). Solow Büyüme modeli durağan durumlarda vergi politikasının ekonomik büyümeyi etkilemediğini savunmaktadır. Diğer bir deyişle vergi politikasının uzun dönemde hasıla düzeyini azaltabileceğini fakat uzun dönem vergi politikasının ekonomik büyüme üzerinde etkisi bulunmamaktadır (Anastassiou ve Dritsaki, 2005: 99).

Neo-Klasik İktisatçılar büyüme modelleri üzerindeki fikirlerini ekonomik büyümeyi, egzogen değişkenler üzerinden tanımlayarak oluşturmuşlardır. Toplam üretim seviyesini; istihdam seviyesi, sermaye tutarı ve teknoloji düzeyi ile belirlemişlerdir. Söz konusu bu değişkenlerden toplam üretim bağlı değişken, diğer terimler ise bağımsız değişkendir (Üçler, 2011: 77). Ölçeğe göre sabit getiri, girdilerin sabit tutarlarla artmasıyla birlikte çıktılarının da aynı tutarda artmasına denilmektedir. Fiyatlar piyasada kendiliğinden belirlenerek arz-talep dengesi oluşmakta ve üreticilerin ve tüketicilerin herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Tam rekabet varsayımı bunu gerektirmektedir. Üreticiden üreticiye veya tüketiciden tüketicie herhangi bir fayda veya maliyet yoktur çünkü bu modelde dışsallıklar bulunmamaktadır (Kılınç, 2013: 30). Solow modeli üretim modeli şu şekildedir: $Y=F(K,L) = KaL^{1-a}$ $0 < a < 1$ şeklinde adlandırılan üretim fonksiyonu, Cobb-Douglas üretim fonksiyonudur. Y: Çıktı seviyesini, K: Sermaye miktarını ve L: İşgücü miktarını ifade etmektedir (Şahin, 2006: 467).

2.3.5. İçsel Büyüme Modeli

Ekonomik büyüme konusu, geçmişte olduğu gibi bugün de geçerliliğini koruyor. Neoklasik model, ekonomik büyüme ile sermaye, işgücü ve teknolojik gelişmeler arasındaki ilişkiyi ana hatlarıyla ortaya koymada başarılı olurken, ekonomik büyümeyi etkileyen unsurları belirlemede ve incelemede yetersiz kalıyor,

bu nedenle büyüme arayışı devam ediyor. Bu nedenle, mikro temellere ve geleneksel güçlendirme unsurlarının ötesinde faktörlerin tanımlanmasına daha fazla önem verilerek yeni modeller tasarlanmaktadır (Fine, 2000: 245).

İçsel büyüme teorisi olarak da bilinen yeni büyüme teorisi, ekonomik genişleme konusunda yeni bir bakış açısı sunmaktadır. Bu yaklaşım, önceden varsayılan dış etkenlere dayanmak yerine, iç öğelerin büyümeyi yönlendirdiğini ileri sürer. Yeni klasik düşünce okulunun önde gelen isimlerinden biri olan ekonomist Paul Romer, neo-klasik modeli reddetti ve temel bir iç faktör olarak "teknik bilginin" önemini vurguladı. Romer'in içsel büyüme modeli, üretim maliyetlerini düşüren ve ürün kalitesini artıran ücretsiz bir girdi olarak teknik bilgiyi vurgulayan ilk bakış açısıyla üç açıdan tartışılmaktadır. Aslında üretilen bilginin diğer şirketlerin üretim ve üretkenliklerini olumlu yönde etkileyebileceğini ve dolayısıyla bu gelişmelerin ekonominin bütününe olumlu yönde etkileyeceğini söylemektedir (Acar, 2002: 127).

İçsel büyüme alanında, Lukas (1988) ve Rebel (1991) dikkate değer katkılarda bulunmuştur. Modele yeni bir unsur getirdiler: bir üretim faktörü olarak fiziksel sermaye ile eşitlenen insan sermayesi. Eğitim yatırımları, insan sermayesinin bariz bir kaynağıdır, ancak yaparak öğrenme de onun birikimine katkıda bulunur. Devlet, eğitime erişim sağlayarak bu süreçte çok önemli bir rol oynamaktadır. Rebelo'nun bakış açısı, fiziki sermaye/beşerî sermaye oranı düştükçe büyümenin hızlanarak beşerî sermayede bir artışa yol açtığıdır. Bu, Almanya ve Japonya tarafından örneklendirildi; burada, fiziksel sermaye üzerinde büyük tahribata yol açan savaşa rağmen, beşerî sermayenin hızlı büyümesi hızlı bir toparlanmayı tetikledi (Acar, 2002: 128). İçsel büyüme konusunda son katkı Barro (1990) tarafından yapılmış ve kamu kesimince sağlanan mal ve hizmetleri bir üretim unsuru olarak modele dâhil etmiştir.

P. Romer'in analizi, ilerici büyümede çok önemli bir faktör olarak "bilginin" artan üretkenliğinin altını çiziyor. Aslında sermaye birikimi, uzun vadeli büyümeyi açıklayamadığı için ekonomik büyümenin birincil odak noktası olmaktan çıkarılmıştır. Bunun yerine büyüme, bilgi edinilmesiyle yönlendirilen emek verimliliği tarafından belirlenir. Bu nedenle bilgi, teknolojik ilerlemenin temel itici gücüdür (Parasız, 2003: 175). İçsel büyüme modelleri, bilginin ekonomik kalkınmayı nasıl yönlendirdiği konusunda iki yönlü bir açıklama sunar. Birincisi, bilgi ve teknoloji olumlu dışsallıklar üretir; yeni bilgiler sektörler arasında uygulanabilir ve üretkenliği artırmak için

kullanılabilir. Sonuç olarak, her atılım, gelecekteki ilerlemeler için bir atlama taşı görevi görür. İkincisi, bilgi ölçeğe göre artan getiri sağlar. Bu, ne kadar çok paylaşılır ve kullanılırsa, o kadar verimli ve etkili hale geldiği anlamına gelir. Bu, ekonomik büyümeyi yönlendirmede bilginin yayılmasının önemini vurgulamaktadır.

Klasik büyüme modeline göre, istikrarlı genişleme, girdi verimliliğini artıran bir dış faktör olan teknik ilerlemeye (T) bağlıdır. Bu nedenle, üretim fonksiyonu, teknik ilerlemenin sonuçları iki farklı şekilde etkilediği $Y = f(K, L, T)$ şeklini benimser:

- Doğrudan verimliliği artırmak.
- Sermayenin getirisini artırmak ve böylece ilave yatırım ve gelir artışına yol açmak.

Modern büyüme modellerinde, teknik ilerleme, sermaye birikimine önemli bir katkı sağlayan unsur olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, yaygın olarak ekonomik büyümenin birincil itici gücü olarak kabul edilir. Teknolojik yeniliğin kapsamı genellikle Ar-Ge ve diğer bilgi üreten faaliyetlere yapılan yatırım düzeyi tarafından belirlenir. İçsel büyüme modeli, beşerî sermaye birikimini ikinci kaynak olarak varsaymaktadır. İnsan sermayesi, belirli bir nüfusun toplam becerileri, bilgisi ve bireysel yeteneklerini ifade eder. Beşerî sermayenin genel seviyesi ne kadar yükselirse, her işçi nihai ürünlerin yaratılmasında o kadar verimli hale gelir ve böylece verimlilik seviyeleri yükselir (Parasız, 2003: 11).

Bir toplumun genişlemesi yalnızca teknolojik gelişmelere ve beşerî sermaye birikimine bağlı değildir. Kamu tesisleri, iletişim ağları ve bilgi aktarımı dahil olmak üzere yeterli altyapı, büyümede hayati bir rol oynamaktadır. Endüstriyel ekonomilerden bilgiye dayalı ekonomilere geçişte, vasıfsız işgücünün ve fiziki sermaye stokunun önemi azaldı. Bunun yerine, ekonomik büyümenin arkasındaki itici güç olarak ön koltuğu almış olan teknolojik gelişmeler ve bunlarla ilişkili yayılma etkileridir. Bu akıp giden etkiler sadece ekonomik kalkınmaya olumlu katkılar sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda bu yeni manzarada en çok hakimiyeti elinde tutuyor. Ekonomik gelişme üzerinde olumlu katkıları olan bu taşma etkileri:

- “Ar-Ge'den,
- İnsan sermayesine yapılan yatırımlardan,
- Hükümetlerin teknolojik altyapı yatırımlarından doğan etkilerdir” (Kibritçioğlu, 1998: 218).

2.3.5.1. AK Modeli

AK modeli, uzun dönemde kişi başına büyümenin sürdürülmesi dışsal teknolojik gelişmenin olmadığı durumda da söz konusudur (Günsoy ve Erdinç, 2013: 137). Üretim fonksiyonunun getirileri azaltmadan basit olarak AK fonksiyonu şu şekildedir: $Y=AK$ 'dır. Burada A, teknolojinin seviyesini yansıtan pozitif bir sabittir. K geniş anlamda insan sermayesini içerdiğini söylenebilir (Barro ve Sala-i-Martin, 2004: 63). Neoklasik modelden farklı olarak AK formül olarak yazılımı, mutlak veya koşullu yakınsamayı öngörmez, yani y'nin tüm seviyeleri için;

$$\partial (\dot{y} / y) / \partial y = 0 \text{ geçerlidir.}$$

Tasarruflar kişi başına başlangıç sermaye stokları açısından farklılık oluşturmaktadır. Model, her ekonominin kişi başına aynı oranda büyüdüğünü vaysaymaktadır bu nedenle başlangıçtaki konumundan bağımsız olarak, tahmini olarak tüm ekonomilerin kişi başına aynı oranda büyüdüğü fikri hâkimdir. Bu durum azalan getirilerin olmadığı göstergesidir. Dolayısıyla AK üretim fonksiyonunda sermayeye azalan getirilerin yokluğunu düşünmek için fiziksel ve insani unsurları kapsayan geniş bir sermaye kavramını ele almak bu üretim fonksiyonunun gereklerindedir (Barro ve Sala-i-Martin, 2004: 64-65).

2.3.5.2. Beşerî Sermaye Modeli

Neo-Klasik büyüme modelleri ile içsel büyüme modelleri arasındaki fark sermayenin getirisine yönelik savundukları görüşlerdir. Neo-klasik teoriler sermayenin azalan getirisini savunmaktayken içsel büyüme teorileri sermayenin artan getirisinin uzun dönemde büyümeyi düşürmeyeceğini savunmaktadır. Ekonomik büyüme modelleri, uzun dönemdeki büyüme oranlarını ve ülkelerdeki mevcut büyüme farklılıklarını, bilgi birikimi ve beşerî sermaye ile açıklamaktadır. Beşerî sermaye kapsamında Ar-Ge harcamalarının artışı veya bu harcamaların etkinliklerinin artırılması, fiziksel yatırımlardaki artışı yükseltmekte ve bu da reel büyüme trendinin seyrini olumlu etkilemektedir. Beşerî sermaye birikimi modelleri, marjinal getirinin sabit olmasına ya da artmasına katkıda bulunmaktadır. Romer, sermaye stokunu bilginin edinildiği kaynak şeklinde düşünmekte ve yatırımlar arttığı sürece teknolojik bilginin de o artış kadar artacağını ifade etmiştir (Kar ve Taban, 2006: 161-162).

Beşeri sermaye modelinin, Lucas tarafından önerilen formüle edilmiş üretim fonksiyonu şu şekildedir: $Y = AK^{\alpha}H^{\beta}$ Denklem ölçüğe göre sabit getiri varsayımı ile tekrar şu şekilde yazılabilir: $Y = AK^{\alpha}H^{1-\alpha}$, $Y = v h L$ şeklinde yazıldığında üretim fonksiyonu şu şekle dönecektir: $Y = AK^{\alpha}(v h L)^{1-\alpha}$ Bu üretim fonksiyonundaki değişkenler; Y: Çıktı miktarı, A: Teknoloji K: Fiziksel sermaye stoku, v: Hane halkının çalışmaya harcadıkları zamanı, h: çalışanların ortalama yetenek seviyesi, L: İşgücü ve $v h L$: Beşeri sermayenin üretime etkisi şeklinde ifade edilmektedir (Günsoy ve Erdinç, 2013: 142).

2.3.5.3. Ar-ge Modelleri

İşletme ekonomisi sektöründeki şirketler öncelikle yatırım kararları alırlar. Mal ve hizmetlerin üretim maliyetlerinin en aza indirilmesi ve ürün de dâhil olmak üzere karı maksimize etmeyi amaçlar. Kalitede iyileşme ve üretim maliyetlerinde azalma, dolayısıyla Düşük piyasa fiyatlarının birleşimi, işletmelerin rekabet gücünü artırabilir. Bu bağlamda Ar-Ge, ürün kalitesini iyileştirmek ve üretimi iyileştirmekle ilgilidir. Maliyetleri azaltmak için kullanılan bir araçtır. Ancak, araştırma ve geliştirme yapmak bir Her zaman işletme için önemli bir finansal maliyet içerir. Bu yüzden AR-GE, yüksek teknoloji ile uğraşan kuruluşlar için vergi teşvikleri bu, ürünlerinin üretim maliyetini düşürür, böylece daha fazlasını sağlar Daha fazla kar elde etmek için dolaylı devlet desteği ile etkili bir politika aracıdır.

Teknolojik değişim ve yenilikçi faaliyet, ekonomik büyüme ve artan verimliliğin güçlü bir göstergesidir. Küreselleşme, teknolojik olayların ortaya çıkmasıyla birlikte dünya ülkeleri arasındaki rekabet yoğunlaşmıştır. Yenilik geliştirin ve sürekli değişime uyum sağlayın kaçınılmaz kılmak. Bu amaçla ülkeler Ar-Ge araştırmalarına önem vermektedir. Aksi takdirde sürdürülebilir ekonomik büyümeyi gerçekleştiremezler.

Makroekonominin en önemli unsurlarından biri olan ekonomik büyüme, insanların yaşam standartlarını ve refahını doğrudan etkiler. Bunun için büyüme sürecinin ana belirleyicilerini tanıtmak da önemlidir. Farklı dönemleri ele alan birçok çalışmanın temelini ekonomik büyüme oluşturmaktadır. AR-GE faaliyetleri günümüzde önemli bir yer kaplar ve ekonomik büyümenin temelidir. Ar-Ge faaliyetleri Schumpeterci (1942) teoriyi içselleştirmenin başlangıç noktası olmuştur. Bu bölümde AG-Ge'yi temel alan ekonomik büyüme teorilerinden bahsedilecektir.

2.3.5.3.1. Romer (1990) Modeli

Romer'in 1990'daki öncü çalışması içsel büyüme teorilerine yeni bir boyut kazandırdı. Onun modeli, teknolojik gelişmenin içsel olduğunu ve buna yapılan yatırımın artan teknolojik bilgi sağladığını öne sürdü. Romer, Journal of Political Economics'te yayımlanan "Endogenous Technological Change" adlı makalesinde, ekonomik büyüme sürecinde teknolojinin önemini vurgulamak için Ar-Ge'ye dayalı bir büyüme modeli ortaya koydu. İktisat literatüründe Ar-Ge'yi bünyesinde barındıran ilk model olan bu çığır açan model, ekonomiyi üç sektörden oluşmuş olarak tanımlıyor. Bunlar:

- Ar-Ge sektörü
- Ara ürün sektörü
- Nihai ürün sektörü

İlk olarak, Ar-Ge departmanı, nihai ürünlerin üretimi için girdi olarak hizmet eden yeni fikirler ve tasarımlar sağlar (Romer, 1990: 79). Yeni tasarım, yeni ara girdilerin üretilmesini mümkün kılıyor. Ekonomideki bilgi miktarı arttıkça Ar-Ge sektörünün beşerî sermaye verimliliği de artmaktadır. Bilginin bu iki yönlü katkısı, nihai malların üretiminde makinelerin üretim fonksiyonunda ölçüğe göre getirilerin artmasına ve ekonomik büyümeye yol açmaktadır (İnce, 2006: 50).

Model, Cobb-Douglas üretim fonksiyonu ile tanımlıdır. Modelde dört girdi bulunmaktadır:

- Fiziksel sermaye,
- Beşerî sermaye,
- İş gücü
- Teknolojik gelişme

Fiziksel sermaye, tüketim mallarının toplamından oluşur. Beşerî sermaye, eğitimin ekonomik faaliyete katkısı ile hesaplanmaktadır. Bu modelde, toplam insan sermayesi (H), nihai ürün (HY) departmanı ve Ar-Ge departmanı (HA) tarafından paylaşılmaktadır. Bu paylaşım, beşerî sermayenin her sektörün üretim sürecine katılmasını sağlar. İş gücü (L), çalışan sağlıklı bireyler olarak temsil edilir.

Bu modelde Ar-Ge departmanı ara ürünler departmanına bilgi sağlamak için çalışmaktadır. Bu çalışmalar sonucunda yeni ürün modelleri ortaya çıkmıştır. Ar-Ge departmanında üretim girdisi; Bugüne kadar biriken insan sermayesi ve bilgi

rezervleri. Bu sayede Ar-Ge sektöründe elde edilen yeni bilgiler patent olarak ekonomide yerini almaktadır. Ara Mal sektörü, Ar-Ge sektörünün yeni modeli ile Nihai Mal sektörüne ara mal üretmektedir. Nihai ürün sektörü, ara ürün sektöründen elde edilen ara ürünleri, işgücü piyasasından elde edilen insan sermayesini ve nihai ürünleri ortaklaşa üretmek için kullanır.

2.3.5.3.2. Jones Modeli

Romer modelinde, uzun vadeli istikrarlı büyüme oranı, Ar-Ge departmanının beşerî sermaye düzeyi ile doğru orantılıdır. 1995 yılında yayınlanan iki çalışmada Jones, boyut etkilerini ortadan kaldıran bir model önerdi. Jones, ölçek etkisi ortadan kalktığına, Ar-Ge'ye dayalı içsel büyüme modelinden beklenen büyüme etkisinin ortadan kalkacağına veya azalacağına inanmaktadır (Jones, 1995a; 1995b). Jones, ölçek etkisinin ampirik olarak problemlili olduğunu çünkü Ar-Ge'ye dayalı büyüme modellerinin birinci neslinin doğasında olduğunu söylüyor (Jones, 1995a: 777; Kortum, 1997: 1393). Jones araştırmasında, bilim adamlarının ve mühendislerin toplam istihdamının II. Bununla birlikte, milli gelir ve toplam faktör üretkenliği (TFV) büyüme oranları durgun olmaya devam ediyor veya artmıyor (Jones, 2005; Li, 2000).

Jones'un çıkardığı bir diğer önemli sonuç, politika verimsizliği bulgusuyla ilgilidir. Model, büyüklük etkisini dışladığında, kişi başına düşen gelirdeki artış hızı işgücünün büyüme hızıyla doğru orantılıdır. Bir yandan büyümenin içsel olduğu söylenebilir, çünkü büyüme, özel sektör pazarı tarafından motive edilen bilinçli Ar-Ge kararlarının ürünüdür. Öte yandan, dengeli gelişme çizgisini kamu politikasıyla kontrol etmek imkânsız olduğu için dışsaldır (Jones, 1997: 45-4).

2.3.5.3.3. Grossman ve Helpman'nun Ürün Çeşitliliğindeki Artış ve Bilginin Kamusal Mal Olmasına Dayalı Modeli

Grossman ve Helpman'ın teknolojik yeniliğe dayalı büyüme modeli, büyümeyi dış ticaret ve dışa açıklıkla ilişkilendirir. Ar-Ge yatırımı için yeterli kaynak ayıramayan az gelişmiş ülkeler, gelişmiş ülkelere teknoloji transfer ederek dışa açıklığı artırabilecek ve böylece ihtiyaç duydukları teknolojiyi sağlayabileceklerdir. Ancak teknoloji transferi kendiliğinden olmuyor. Bu amaca ulaşmak için az gelişmiş ülkelerdeki teknoloji transferi teşvikleri ve bunların çok uluslu şirketlere sağladığı kolaylıklar önemli rol oynamaktadır (Grossman ve Helpman, 1991: 43).

Grossman ve Helpman, ister gelişmiş ülkeler Ar-Ge sektörüne yeterli kaynak ayırsın, ister az gelişmiş ülkeler olsun, korumacı uygulamaların bu ülkelerin büyüme performansını olumsuz etkilediğini öne sürüyor. Gelişmiş ülkelerdeki korumacı politikalar durumunda, harcamalar Ar-Ge sektöründen tüketim mallarına kayacak ve bu da kaynakların bilgi üretmek için kullanılmasını engelleyeceği için uzun vadeli büyüme oranlarının düşmesine neden olacaktır. Bu sayede üretimi koruma politikasının uygulanması ile ekonomideki nitelikli iş gücü imalat sanayine aktarılacak ve ekonomik lokomotif olarak teknolojik yenilik azaltılacaktır (Grossman ve Helpman, 1994: 39; Demir ve diğerleri, 2005: 184).

Teknolojik yeniliğe dayalı büyüme modeli analizlerinde, Grossman ve Helpman iki temel alana odaklanıyor: birincisi, teknolojik yenilikten kaynaklanan ürün çeşitliliğinin büyüme etkileri ve ikincisi, kamu bilgisinin büyüme üzerindeki etkisi. Ürün çeşitliliği modelinde firmalar tekeli rantlardan fayda sağlarken, bazı firmalar tamamen yeni veya rekabete tabi olmayan mallar geliştirmekten kazançlı çıkarlar. Romer'in 1990 modeli, bilginin kamu yararına olan niteliğini büyük ölçüde bilgilendirir (Eaton ve Kortum, 2006: 13).

Model aşağıdaki varsayımlara göre çalışır: Yeni ürünler sınırsız olarak geliştirilebilirken, yenilik için gerekli kaynaklar sabit kalır. Bilgi üretimi ölçeğe göre azalan getiri sağlamaz. Ürün fiyatlandırması, ücret oranlarına göre belirlenir ve ücretsiz giriş koşulu, ücret oranlarını belirler. Kâr odaklı beklentiler, piyasada faaliyet gösteren firmaların sayısını bildirir. Statik bir denge durumunda, sabit ürün çeşitliliği ve firma değeri, fiyatların ve kaynak tahsisinin çözümünü bildirir (Arnold, 2005: 3).

Grossman ve Helpman'ın ikinci modeli, bilginin bir kamu malı olduğu varsayımına dayalı olarak, Romer'in (1990) modelini endüstriyel Ar-Ge'den elde edilen kazanımları içerecek şekilde genişletir. Dolayısıyla Ar-Ge faaliyetleri iki farklı ürüne sahiptir. Her Ar-Ge projesi öncelikle yeni ürün geliştirmeye yönelik tasarlanır. Bu yeni tasarım, tasarımcılarına tekel karı şeklinde gelir getirdi. İkincisi, her Ar-Ge projesi mevcut bilgi sermayesi stoğuna (K_n) katkıda bulunur. Gelecek nesillerin kullanabileceği bir dizi fikir ve yöntem, bu sermaye stokunu göstermektedir.

Teknolojik inovasyonun hızlanmasını, ekonomideki beşerî sermayenin büyüklüğünü, Ar-Ge faaliyetlerinin verimliliğini ve hanehalklarının tüketimi zamana ve farklılaştırılmış ürün kategorilerine göre dağıtırken mevcut tüketimi gelecek

dönemlere erteleme istekliliğini belirler. İşgücü arzı biçimindeki kaynakların genişliği, her sektörde istihdam edilen işgücü miktarının artmasına neden olmakta, bu da yenilikçi üretken sektörler için mevcut işgücü miktarını artırmakta ve yeni teknolojilerin üretilmesini sağlamaktadır.

2.3.5.3.4. Young Modeli

Young'ın teknolojik inovasyonun yatay ve dikey modellerini birleştiren modelinde teknolojik inovasyonun yatay ve dikey olmak üzere iki boyutu vardır. Model, Grossman-Helpman ve Romer'in yatay sınıflandırma modeli ile Aghion-Howitt'in dikey ürün kalitesi modelini birleştirir. Hem yatay hem de dikey yenilik modelleri, döngüden döngüye yayılmaları içerir. Bu şekilde, bugünün teknolojik yeniliği, gelecekteki yeniliğin maliyetini düşürür. Geçmişten günümüze aktarılan teknolojinin mevcut düzeyi ne kadar yüksekse, Ar-Ge faaliyetlerinin maliyeti o kadar düşük olur. Jones'un işaret ettiği gibi, eğer zamanlar arası yayılmalar sabit maliyetlerde sürdürülebilir bir artış elde etmek için yetersiz kalırsa, ekonomik büyüme oranı kademeli olarak sifıra yaklaşacaktır. Burada, Young'ın modeli, hem dikey yenilik modelinin yatay etkisini hem de yatay yenilik modelinin ölçek etkisini hesaba katarak, bu iki Ar-Ge faaliyeti biçimini birleştirir (Özer ve Çiftçi, 2009: 225).

2.3.5.3.5. Kuzey-Güney İlişisine Dayalı Acemoğlu-Zilibotti Modeli

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki gelir farklılıklarını açıklayan modellerden biri olan Acemoğlu-Zilibotti modeli, bu farklılıkların gelişmekte olan ülkelerin uygun olmayan teknolojileri seçmesinden kaynaklandığını belirtmektedir (Acemoğlu ve Zilibotti, 2001: 563-606). Yeni teknolojiler gelişmiş zengin sanayi ülkelerinin ihtiyaçlarına göre tasarlandığından, gelişmekte olan fakir ülkelerde uygulandığında gelişmiş ülkelerdeki etkiyi yaratmayacaktır.

Modelde, Kuzey ve Güney olmak üzere iki ekonomik tip varsayılmıştır. Kuzey ekonomileri yenilikçi yapılara sahiptir. Güneyde yeni teknolojiler yaratmaya yönelik bir faaliyet yoktu. Ancak Güney'deki ekonomiler, Kuzey'de geliştirilen yeni teknolojileri benimsiyor. Güneydeki ülkeler, fikri mülkiyet haklarını korumak için yasal hükümleri uygulamamaktadır. Ekonomi, nihai mal sektörü, ara malları sektörü ve makine sektörü olmak üzere üç sektöre ayrılmıştır. Makine sektöründeki firmalar yenilikçiler (Kuzey) ve taklitçiler (Güney) olarak ikiye ayrılmaktadır. Kuzeyde yeni teknolojiler yaratan yenilikçi şirketler, patentleri İskandinav ekonomilerinde iyi

korunduğu için kar elde edebiliyor. Güneyde fikri mülkiyet korunmuyor, bu nedenle Ar-Ge faaliyeti yok. Güneyli makine üreticileri, kuzey tasarımlarını daha düşük sabit maliyetlerle kopyalamaktadırlar (Basu ve Weil, 1998: 1041).

Yani Güney'deki şirketler Kuzey'de geliştirilmiş makineler kullanıyor. Güneyde, işgücü nispeten vasıfsız. Model, kişi başına işgücü çıktısının Güney ekonomilerinde Kuzey ekonomilerine göre daha düşük olduğunu göstermektedir. Bu sonuç, iki ekonomi grubunun aynı teknolojiyi kullandığı varsayıldığında bile geçerlidir. Güney ekonomileri, Kuzey ekonomilerinin temel özelliklerini dikkate alarak geliştirilen teknolojilerin bir kombinasyonunu kullanır. Ancak, bu teknikler Güney'de kullanıldığında verimli değildi. Kuzey-Güney verimliliğindeki fark, teknolojik uyumsuzluktan kaynaklanmaktadır. Kuzeyde geliştirilen bu teknolojiler, gelişmekte olan ve az gelişmiş ekonomilerdeki işgücünün yeteneklerine uygun değildir (Özer ve Çiftçi, 2009: 227).

2.4. Ekonomik Büyüme ve Vergi İlişkisi

Vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki iktisatçılar arasında tartışılan konular arasında yer almaktadır. Klasiklerin, Merkantilistler tarafından savunulan devletin ekonomik hayata müdahale etmesi gerektiği düşüncesine karşı çıkması neticesinde Klasikler piyasanın fiyat mekanizması aracılığıyla kendi kendine dengeye geleceğini ileri sürmüşlerdir. Diğer bir deyişle devletin piyasadaki işleyişe müdahil olmaması ve devlete verilen görevlerin sınırlı düzeyde olması olarak ifade edilmektedir (Takım, 2011). Toplanan vergi gelirlerinin makro iktisadi amaçlar için kullanılmasına ilişkin düşünceler ilk Keynes tarafından ortaya atılmıştır. Keynes toplam talep aracılığıyla vergi politikalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ifade etmiştir. Keynes'e göre vergiler ile bireylerin kullanılabilir geliri arasında ters yönlü bir ilişki olduğu için vergiler ekonomik büyümeyi kullanılabilir gelir açısından olumsuz etkilemektedir. Toplanacak vergilerin azalması kullanılabilir gelirin artmasına, bireylerin kullanılabilir gelirinin artması cari tüketimi uyararak toplam talebin artmasını sağlayacaktır. Söz konusu durum ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkileyecektir (Şen ve Sağbaş, 2017:95).

Monetaristlere göre genelde maliye politikaları özelde vergi politikalarının etkin değildir. Monetaristlere göre tüketim kullanılabilir gelirin fonksiyonu değilken

sürekli gelirin bir fonksiyonudur. Sürekli gelir hipotezi; gelirin geçmiş dönem, cari dönem ve gelecek döneme ilişkin gelirlerin ortalamasından oluşmaktadır. Dolayısıyla vergi politikaları sürekli geliri etkilenmeyeceği için vergilerin tüketim üzerinde net bir etkisi olacağı söylenemez. Bununla birlikte sürekli gelir hipotezini ortaya çıkaran Monetaristler vergilerin kullanılabilir gelir ve toplam talep üzerinde etkili olmadığını savunmuşlar ve vergilerin ekonomik büyümeyi etkilemediğini ifade etmişlerdir. Arz yönlü iktisatın savunucusu Arthur Laffer'dir. Bu akım ekonomideki sorunların gelir vergisi indirimlerinin uygulamaya konulmasıyla arz edenler üzerindeki yükün azaltılarak çözüleceğini savunmaktadır. Bununla birlikte söz konusunun iktisadi akımın gelir üzerinden alınan vergilerin ve marjinal vergi oranlarının düşürülmesinin vergi gelirleri, üretim ve ekonomik büyümeyi olumlu etkileyeceğine dair görüşleri bulunmaktadır (Canbaz, 2012: 4).

Anayasal iktisat yaklaşımında devletin piyasada başarısız olduğu tezi savunulmuş ve bu başarısızlığın gerekçesi devletin ekonomi içerisindeki payının artması ve Keynesyen politikaların uygulanması olarak belirtilmiştir. Anayasal iktisat yaklaşımının en önemli temsilcileri James Buchanan ve Gordon Tullock'dur (Şen ve Sağbaş, 2016: 104). Bu iktisadi yaklaşımı savunan temsilciler vergileme konusunda; vergileme yetkisinin siyasi iktidar tarafından nasıl kullanılacağını ve siyasi iktidarların bu yetkiyi nasıl sınırlandırabileceğini araştırmışlardır. Bu araştırma kapsamında çeşitli önerilerde bulunmuşlardır. Bu öneriler arasında siyasi iktidarların vergilerin konusu, oranları, bütçe büyüklüğü ve kanunlar açısından sınırlandırılmaları gerektiği yer almıştır (Savaş, 1993: 75-82). Yapısal iktisat akımının öncülüğünü Raul Prebisch yapmıştır. Bu iktisadi akımın savunucuları 1950'lerden beri Latin Amerika ülkelerinde yaşanan kronik enflasyonun kaynağını kontrolsüz artan para arzı olarak ifade etmişlerdir. Genel olarak Yapısalcılar ekonomik analizlerde parasal faktörlerle birlikte yapısal faktörlerin de dikkate alınması gerektiğini savunmuşlardır (Başkaya, 2000: 72).

Özetle, klasik iktisat ve etkilediği iktisadi akımlar, devletin dolayısıyla vergilerin ekonomide minimum düzeyde olması gerektiğini savunmuşlardır. Vergilerin ekonomide etkisiz olduğunu veya vergilerin ekonomiyi olumsuz etkilediğini savunmuşlardır. Keynesyen teori ve etkilediği iktisadi akımlar ise devletin ekonomik yaşam içerisinde olması gerektiğini ve devlet müdahalesinin olması

gerektiğini savundukları için vergilere önem vermişlerdir. 1980’li yıllardan sonra birçok ülkede ortaya çıkan sonuçlar, maliye politikasının etkinliği üzerine açıklanan söz konusu iktisadi görüşler bağlamında oluşan tartışmaların yetersiz olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla farklı ekonomik koşullara sahip ülkelerin deneyimleriyle sonuçların ortaya çıkması ve açıklanan teorilerle öngörülemeyen sonuçlarla karşılaşılması maliye politikalarının etkinliğinin sorgulanmasına neden olmuştur (Gür, 2014: 48).

3. OBJEKTİF VE SUBJEKTİF VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜME ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE İLİŞKİN EKONOMETRİK ANALİZ

3.1. Objektif ve Subjektif Vergiler ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkiyi İnceleyen Çalışmalar

Vergiler ile ekonomik büyüme ilişkisini inceleyen ampirik çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmanın bu kısmında vergilerin ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisi ile ilgili literatürde yer alan çalışmalar ele alınacaktır.

Mucuk ve Alptekin (2008), çalışmalarında Türkiye'nin 1975-2006 yılları arasında dolaylı ve dolaysız vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini VAR analizi ile incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda dolaysız vergilerden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü ilişkinin olduğuna ulaşılmıştır. Diğer bir çalışmada Gül ve Kenar (2009), çalışmalarında 1980-2008 yılları arasında Türkiye ve 27 AB ülkesinde vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analiziyle istatistiksel olarak test etmişlerdir. Çalışmanın sonucunda vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında uzun dönemde eş bütünleşme olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Benzer bir çalışmada Veronika ve Lenka (2012), 1998-2010 yılları arasında 27 Avrupa Birliği üye ülkesinde kurumlar vergisi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi panel veri analizi ile incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda kurumlar vergisinin ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğine ulaşılmıştır.

Erdoğan vd. (2013), çalışmalarında Türkiye'de dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Çalışmada 1998-2011 dönemi için eş bütünleşme ve hata düzeltme analizi kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda kısa ve uzun dönemde dolaylı vergilerden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi ve dolaysız vergiler ile büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Abdullahab ve Morley (2014), 1995-2006 yıllarını kapsayan çalışmalarında OECD ülkelerinde çevre vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini panel veri analizini kullanarak araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda uzun dönemde ekonomik büyümeden çevre vergilerine doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Ojong (2016), çalışmasında 1986-2010 dönemi için petrol ve benzeri enerji kaynakları üzerinden sağlanan vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemiştir. Çalışmanın sonuçları arasında petrol ve benzeri enerji kaynaklarından

elde edilen vergilerin ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği ve kurumlar vergisi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmadığı yer almaktadır.

Kolçak ve Arpa (2017), çalışmalarında Türkiye’de 1975- 2016 yılları arasında dolaylı ve dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ARDL testi ile incelemiştir. Çalışmanın sonucunda dolaylı vergiler ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişki bulunurken, dolaysız vergiler ile ekonomik büyüme arasında negatif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Benzer bir çalışmada Sandalcı ve Sandalcı (2017), 1990-2014 dönemi için ekonomik büyüme ile toplam vergiler, dolaylı vergiler ve dolaysız vergiler arasındaki ilişkiyi panel veri analiziyle test etmişlerdir. Çalışmanın sonuçları arasında ekonomik büyüme ile dolaylı vergiler arasında pozitif ilişki olduğu ve toplam vergiler ile dolaysız vergiler arasında ise negatif bir ilişki olduğu yer almaktadır. Diğer bir çalışmada McNabb (2018), 100 ülkede gelir, servet ve tüketim vergilerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini panel veri analizini kullanarak araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda gelir ve servet vergilerinin ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediği, ancak servet vergilerinin katsayı tahmininin istatistiksel olarak anlamsız olduğuna ulaşılmıştır.

Acosta- Ormaechea ve Yoo (2019), çalışmalarında 69 ülkenin 1970-2009 dönemi için vergi gelirlerindeki değişikliklerin ekonomik büyümeyi nasıl etkilediğini araştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda gelir vergisinden emlak vergisine geçişin ekonomik büyümeyi arttırmasına rağmen gelir vergisinin, sosyal güvenlik katkı paylarının ve kişisel gelir vergilerinin ekonomik büyümeyi kurumlar vergisine kıyasla daha fazla azalttığına ulaşılmıştır. Boğa (2020), çalışmasında Türkiye’de 1965-2018 yılları arasında mal ve hizmet vergisi, emlak vergisi ve gümrük vergisinin ekonomik büyüme ile olan ilişkisini doğrusal olmayan ARDL eşbütünleşme yaklaşımı ile test etmiştir. Çalışmanın sonuçları arasında uzun dönemde mal ve hizmet vergilerindeki artışın ekonomik büyümeyi azalttığı ve gümrük vergisi ve emlak vergisindeki artışın ekonomik büyümeyi arttırdığı yer almaktadır. Diğer bir çalışmada Gürdal ve İnal (2021), 8 gelişmekte olan ve 23 gelişmiş ülkenin 1995-2017 dönemi için dolaylı-dolaysız vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisini panel veri analizini kullanarak incelemiştir. Çalışmanın sonucunda vergi politikalarının uzun dönemde

söz konusu ülkelerin ekonomik büyümelerindeki değişimlerde etkili olacağını ve çeşitli iktisadi görüşlerin geçerliliğine ulaşılmıştır.

Alinaghi ve Reed (2021) çalışmalarında OECD ülkelerinde vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda vergilerdeki %10'luk bir artışın, GSYH'de %2'lik bir azalışa neden olduğuna ulaşılmıştır. Hafidh (2022), çalışmasında 2000-2019 dönemi için vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi zaman serileri ile istatistiksel olarak test etmiştir. Çalışmanın sonucunda vergi gelirlerindeki artışın reel GSYH pozitif ve anlamlı etkilediği tespit edilmiştir. Nguyen ve Darsono, (2022) çalışmalarında 2000-2020 dönemi için seçilmiş Güneydoğu Asya ülkelerinde vergilerin ve yatırımların ekonomik büyüme üzerindeki etkisini panel veri analiziyle incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda yatırımların ekonomik büyümeyi olumlu etkilediği, vergilerin ise ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğine ulaşılmıştır.

3.2. Veri Seti ve Model

Türkiye'de subjektif ve objektif vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin incelendiği bu çalışmada 3 bağımsız ve 1 bağımlı değişken kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler subjektif vergileri temsilen gelir vergisinin milli gelire oranı, objektif vergileri temsilen kurumlar vergisi ve katma değer vergisinin milli gelire oranlarıdır. Bağımlı değişken ise ekonomik büyümeyi temsilen 2015 sabit fiyatları ile ABD doları cinsinden kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsıladır. Tüm değişkenlere ait 1990-2021 dönemi verileri World Bank Data ve Global Revenue Statistics Databases elektronik veri tabanlarından elde edilmiştir. Çalışmada kullanılan ekonometrik model aşağıdaki gibidir;

$$LGDP = a_0 + a_1GV + a_2KV + a_3KDV + e_t$$

Değişkenler arasındaki ilişkinin sapmasız olarak ortaya koyulabilmesi adına kişi başı gayri safi yurtiçi hâsıla verisi modele logaritmik formda dâhil edilmiştir.

3.3. Fourier ADF Birim Kök Testi

Zaman serileri ile yapılacak analizlerde durağanlık analizinin sağlıklı olması için mutlak gereklidir. Bir zaman serisi, ortalaması ile varyansı zaman içinde değişmiyor ve iki dönem arasındaki kovaryansı bu kovaryansın hesaplandığı döneme değil de yalnızca iki dönem arasındaki uzaklığa bağlı ise durağandır (Gujarati, 1999: 713). Durağan olmayan zaman serileriyle yapılan regresyon analizlerinde en küçük kareler yönteminin kullanılması halinde, sahte regresyon sorunu ortaya çıkabilmekte (Granger ve Newbold, 1974: 111-120) ve bu nedenle elde edilen sonuçlar gerçeği yansıtmamaktadır. Çalışmada olası sahte ve sapmalı sonuçların önüne geçilebilmesi adına yeni nesil birim kök testlerinden FADF kullanılarak serilerin durağanlık mertebeleri tespit edilmiştir.

Fourier fonksiyonlar periyodik bir serisinin trigonometrik değerlerinin toplamı şeklinde ifade edilmektedir (Destek ve Okumuş, 2016: 77). Fourier fonksiyonların birim kök testlerine dâhil edilmesi, diğer birçok birim kök testinde karşılaşılan problemlerin aşılmasını sağlamıştır. Herhangi bir zaman serisinde meydana gelen yapısal kırılmaların sayısı, konumu ve formu fourier testin gücünü etkilememektedir. Bu durum testin yapısal kırılmaların yanı sıra birden fazla geçici ve yumuşak değişimlere izin vermesidir (Yılcı ve Eriş, 2013: 23).

Bu çalışmada da Enders ve Lee (2012) tarafından geliştirilen Fourier ADF testi kullanılmıştır. Bu testin klasik ADF birim kök testinden farkı modele yapısal değişimleri dikkate alan trigonometrik terimleri dâhil etmesidir. Teste ait eşitlik şu şekildedir:

$$\Delta X_t \rho X_{t-1} + \beta_0 + \beta_1 t + \beta_2 \sin\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + \beta_2 \cos\left(\frac{2\pi kt}{T}\right) + e_t$$

Yukarıdaki denklemde yer alan sin ve cos trigonometrik terimlerdir. Trigonometrik terimlerin içinde yer alan; k = frekans sayısını, t =trendi, T =gözlem sayısını ifade etmektedir. e_t ise modelin hata terimidir. β_0 sabit terim katsayısını, β_1 trendin katsayısını ve β_2 ise trigonometrik terimlerin katsayısını göstermektedir. ρ ise X değişkeninin bir gecikmeli değerinin katsayısını ifade etmekte ve hipotezler için anlamlılığı sınanmaktadır. Teste ait hipotezler ise şu şekildedir (Enders ve Lee, 2012: 197);

$H_0 : \rho = 0$ (seri durağan değil, birim köklü)

$H_0 : \rho < 0$ (seri durağandır, birim kök yoktur)

Hipotezler için karar kuralı ise hesaplanan test istatistiği mutlak değer olarak Enders ve Lee'de (2012: 197) yer alan tablo kritik değerlerden büyük ise H_0 reddedilir. Bu durumda değişkenin durağan olduğuna yani birim kökün olmadığına karar verilir. Tersi durumda ise H_0 reddedilemez yani değişkenin durağan olmadığına yani birim köklü olduğuna karar verilmektedir. Yine Enders ve Lee (2012: 197) belirttiğine göre H_0 'ın reddedilmesi durumunda ise trigonometrik terimlerin anlamlılığının sınanması gerekmektedir. Trigonometrik terimlerin anlamlılığını test edebilmek için kullanılan hipotezler ise şunlardır;

$H_0 : \beta_2 = \beta_3 = 0$ (Trigonometrik terimler anlamsızdır.)

$H_1 : \beta_2 \neq \beta_3 \neq 0$ (Trigonometrik terimler anlamlıdır.)

Bu hipotezlerin testi için Wald F test istatistiğinden yararlanılmakta ve teste ait kritik değerler yine Enders ve Lee'nin (2012) çalışmasından alınmaktadır. Eğer hesaplanan F test istatistik değeri tablo kritik değerinden büyük ise H_0 reddedilir yani trigonometrik terimlerin anlamlı olduğu sonucuna varılır. Ancak tersi durumda ise H_0 reddedilemez yani trigonometrik terimler anlamsızdır. Bu durumda geleneksel ADF ve PP birim kök testlerinin yapılması önerilmektedir (Gürdal, 2018: 731).

3.4. ARDL Sınır Testi

Uzun dönem ilişkilerinin tespitine dönük yapılan çalışmalarda, değişkenler arasındaki ilişki ARDL modeline dayalı olan sınır testi analizi kullanılmaktadır. Eşbütünleşme ilişkisi ise, değişkenlerin 1. seviyede durağanlaşmaları varsayımı ile beraber EngleGranger (1987) ve Johansen (1988) eşbütünleşme testleri ile analiz yapılmaktadır. Ancak söz konusu eşbütünleşme analizi için gerekli olan bu durum (Pesaran ve Pesaran, 1997) ve (Pesaran vd., 2001) tarafından önerilen Sınır Testi yaklaşımı ile geçerliliğini yitirmiştir. Nitekim diğer eşbütünleşme testleri dikkate alındığında, sınır testi yaklaşımının eşbütünleşme yaklaşımlarına göre birtakım avantajları bulunmaktadır. Modelde kullanılacak değişkenlerin $I(0)$ ya da $I(1)$ olup

olmamasına bağılı olmadan sınır testini uygulamak mümkündür. Bu sebeple sınır testini uygulamadan önce değişkenlerin durağanlık mertebelerini belirlemeye gerek yoktur. Fakat, Pesaran vd. (2001)'deki kritik değerler, değişkenlerinin I(0) ya da I(1) olmasına göre tablolastırıldığından, değişkenlerin I(2) olma ihtimaline karşı sınanması gerekmektedir. Ayrıca ARDL yaklaşımda kısıtsız hata düzeltme modeli kullanıldığından, Engle Granger testine göre daha iyi istatistiksel özelliklere sahiptir ve küçük örneklerde Johansen ve Engle-Granger testlerine göre daha güvenilir sonuçlar verir (Narayan ve Narayan, 2005: 429). ARDL sınır testi yaklaşımının temel olarak 3 aşamadan oluştuğunu ifade etmek mümkündür. İlk aşamada ilgili değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki olup-olmadığı sınanırken, eşbütünleşme ilişkisinin varlığı koşulu altında, ikinci ve üçüncü adımlarda ise sırasıyla uzun ve kısa dönem elastikiyetleri elde edilir (Narayan ve Smyth, 2006: 337).

ARDL sınır testi analizinde gecikme uzunluğu belirlendikten sonra $H_0: \theta_1 = \theta_2 = 0$ temel hipotezi F testi kullanılarak sınanmaktadır (Narayan, 2005: 1981). Analizde kullanılan değişkenler arasındaki eşbütünleşme ilişkisini incelemek için modele uygun hipotezler aşığıdaki gibi kurulmuştur.

$$H_0: \alpha_1 = \alpha_2 = 0 \text{ (Eşbütünleşme yoktur)}$$

$$H_1: \alpha_1 \neq \alpha_2 \neq 0 \text{ (Eşbütünleşme vardır)}$$

Oluşturulan bu hipotezler Wald F istatistiğiyle test edilmekte, katsayılarının beraber sıfıra karşı olan durumlarını test eden Wald F testi uygulanmak suretiyle sınır testine ait olan istatistik elde edilmektedir. Hesaplanan bu istatistik değeri (Pesaran vd., 2001) çalışmalarından alınan alt sınır I(0) ile üst sınır I(1) değerleriyle karşılaştırılmaktadır. H_0 reddedilmemekte, böylece değişkenlerin kendi aralarında uzun dönemli ilişkinin olduğu kabul edilmektedir. Bunun yanında ARDL modelinin sağlamlık kontrolü birkaç teşhis testi ile kontrol edilmiştir. Teşhis testleri otokolerasyonu, hata teriminin normalliğini, fonksiyonel formu ve heteroskedastisitesini kontrol eder.

3.5. Ampirik Bulgular

Çalışmada ilk olarak serilerin durağanlık mertebelerinin tespiti adına FADF birim kök testi uygulanmıştır. Sonuçlar Tablo 7’de gösterilmiştir. LGDP için yapılan birim kök sınaması sonucunda FADF test istatistiği, uygun frekans değerindeki kritik değerlerden küçük olduğundan serinin düzey değerde durağan olmadığı ifade edilebilir. Ayrıca F istatistiği değeri hesaplanan kritik değerlerden 1% anlamlılık seviyesinde büyük olduğundan, serinin trigonometrik terimlerinin anlamlı olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla FADF testinden elde edilen sonuçlar güvenilirlik arz etmektedir. LGDP serisi yumuşak yapısal kırılmalarla birlikte birinci farkta durağandır. ARDL sınır testinin bağımlı değişkenin I(1) olma şartı sağlanmıştır.

Tablo 3.1. LGDP FADF Sonuçları

FADF Test İstatistiği	F istatistik	k	p
-1.5475	6.4758	1	2
Kritik Değer	%10	%5	%1
k 1 için	-3.47	-3.78	-4.37
F ist.için	6.25	7.41	10.02

GV serisi için yapılan birim kök sınaması sonucunda FADF test istatistiği, uygun frekans değerindeki kritik değerlerden büyük olduğundan serinin düzey değerde durağan olduğu ifade edilebilir. Ayrıca F istatistiği değeri hesaplanan kritik değerlerden 1% anlamlılık seviyesinde büyük olduğundan, serinin trigonometrik terimlerinin anlamlı olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla FADF testinden elde edilen sonuçlar güvenilirlik arz etmektedir. GV serisi yumuşak yapısal kırılmalarla birlikte düzeyde durağandır.

Tablo 3.2. GV FADF Sonuçları

FADF Test İstatistiği	F istatistik	k	p
-5.4789	7.2145	1	4
Kritik değer	%10	%5	%1
k 1 için	-3.47	-3.78	-4.37
F ist.için	6.25	7.41	10.02

KV serisi için yapılan birim kök testi sonucunda FADF test istatistiği, uygun frekans değerindeki kritik değerlerden küçük olduğundan serinin düzey değerde durağan olmadığı ifade edilebilir. Ancak F istatistiği değeri hesaplanan kritik

değerlerden küçük olduğundan, serinin trigonometrik terimlerinin anlamlı olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla FADF testinden elde edilen sonuçlar kullanılamamaktadır. Bu durumda Enders ve Lee'nin (2012) önerdiği gibi geleneksel testler kullanılarak durağanlık analizi yapılabilir. Tablo'da KV serisine uygulanan geleneksel ADF birim kök test sonucu yer almaktadır. KV serisi ADF sonuçlarına göre I(1) de durağandır.

Tablo 3.3. KV FADF Sonuçları

FADF test istatistiği	F istatistik	k	p
-2.4587	3.4568		
Kritik değer	%10	%5	%1
k 1 için	-3.47	-3.78	-4.37
F ist.için	6.25	7.41	10.02

Tablo 3.4. KV ADF Sonuçları

Model	I(0)	I(1)
Sabitli	-0.6700 (0.8399)	-5.5888 (0.0001)*
Sabitli ve trendli	-1.9778 (0.5909)	-5.5114 (0.0005)*

KDV için yapılan test sonucunda FADF test istatistiği, uygun frekans değerindeki kritik değerlerden büyük olduğundan serinin düzey değerinde durağan olduğu ifade edilebilir. Ayrıca F istatistiği değeri hesaplanan kritik değerlerden 1% anlamlılık seviyesinde büyük olduğundan, serinin trigonometrik terimlerinin anlamlı olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla FADF testinden elde edilen sonuçlar güvenilirlik arz etmektedir. KDV serisi yumuşak yapısal kırılmalarla birlikte düzeyde durağan olduğundan sürdürülebilir bir yapıdadır.

Tablo 3.5. KDV FADF Sonuçları

FADF test istatistiği	F istatistik	k	p
5.4521	9.4552		
Kritik değer	%10	%5	%1
k 1 için	-3.47	-3.78	-4.37
F ist.için	6.25	7.41	10.02

Serilerin durağanlık sınamaları sonucunda bağımsız değişken LGDP'nin I(1)'de durağan olduğu ve diğer değişkenlerde I(2) durağanlık mertebesine sahip olmadığı belirlenmiştir. Bu durumda uzun dönemli ilişkinin araştırılmasında ARDL tekniğinin kullanılmasında herhangi bir engel söz konusu değildir.

ARDL modelinin tahmininde kullanılacak gecikmeye karar verildikten sonra, seriler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığını araştırmak üzere F testi istatistiğine

başvurulmaktadır. F istatistiğinin alt ve üst sınırlar arasında yer alıp almamasına göre uzun dönemli ilişkinin mevcut olup olmadığına karar verilir.

Tablo 3.6. F İstatistiğinin Kritik Değerlerle Karşılaştırılması

F istatistiği	Kritik değerler (%1 için)	
	Alt sınır	Üst sınır
5.68*	3.65	4.66

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * 1% istatistiksel olarak anlamlılığı ifade eder.

Tablo 12’de görüldüğü üzere hesaplanan F istatistiği Pesaran’ın üst kritik değerini aştığı için seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı tespit edilmiştir. Artık seriler arasında bir eşbütünleşme ilişkisi tespit edildiğinden uzun ve kısa dönem ilişkileri belirlemek için ARDL (Autoregressive Distribution Lag) modeli kurulabilir. Tablo 13’te subjektif ve objektif vergiler ile ekonomik büyüme arasındaki ARDL sınır testine ait tanısal test sonuçları da verilmiştir. BreuschGodfrey LM test istatistiği ve White test istatistiği modelde sırasıyla değişen varyans ve otokorelayon sorunlarının olmadığını; Ramsey test istatistiği ise model kurma hatasının olmadığını ortaya koymuştur.

Tablo 3.7. ARDL (2,1,1,0) Modelinin Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	T istatistiği
LGDP(-1)	0.564425	2.680293*
LGDP(-2)	0.366911	1.772810*
KV	-0.005945	-0.320795
KV(-1)	0.030952	1.510186
GV	-0.002126	-0.251117
GV(-1)	-0.022895	-2.236785*
KDV	0.009872	1.431630
C	0.337023	1.813754*
Tanısal Denetim Sonuçları		
R^2	0.98	
Düzeltilmiş R^2	0.97	
F- İstatistiği	232.5634	
Breusch-Godfrey LM Testi	0.6227 (0.5062)	
White Testi	1.582 (0.2148)	
Ramsey Reset Testi	0.367 (0.7140)	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * %1 seviyesinde anlamlılığı ifade eder.

Bir sonraki aşamada ekonomik büyüme, subjektif ve objektif vergiler arasındaki uzun dönem ilişkisinin analizi için ARDL uzun dönem modeli kurulacaktır.

Bu aşamada uygun gecikme uzunluğunu seçmek amacıyla Akaike bilgi kriterinden faydalanılmıştır ve ARDL(2,1) modeli uygun model olarak seçilmiştir. Hesaplanan uzun dönem katsayıları Tablo 14'te görüldüğü gibidir. Değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkinin incelenmesi için ARDL modeli tahmin sonuçları Tablo 14'te gösterilmiştir. Gecikme sayılarının belirlenmesi için yine Akaike bilgi kriterinden yararlanılmıştır.

Tablo 3.8. ARDL (2,1,1,0) Modelinden Elde Edilen Uzun Dönem Katsayıları

Değişkenler	Katsayı	T istatistiği	Prob.
KV	0.364201	2.150429	0.0428*
GV	-0.364395	-1.646415	0.1139
KDV	0.143772	0.879052	0.3889
C	4.908307	6.414325	0.0000*

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * %1 seviyesinde anlamlılığı ifade eder.

Tablo 14 incelendiğinde uzun dönem katsayılarından kurumlar vergisi katsayısı istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Uzun dönemde kurumlar vergisinde meydana gelen %1'lik artış ekonomik büyüme üzerinde %0.3'lük pozitif etkiye neden olmaktadır.

Değişkenler arasındaki kısa dönem ilişkiyi incelemek için hata düzeltme modeline dayanan ARDL modeli ile tahmin edilen sonuçlar Tablo 15'te görülmektedir. Hata düzeltme terimi katsayısı -0.27 olarak bulunmuştur ki bu değer hata düzeltme katsayısının anlamlı olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla kısa dönem katsayı tahmini tutarlı sonuçlar verecektir.

Tablo 3.9. ARDL (2,1) Yaklaşımına Dayalı Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

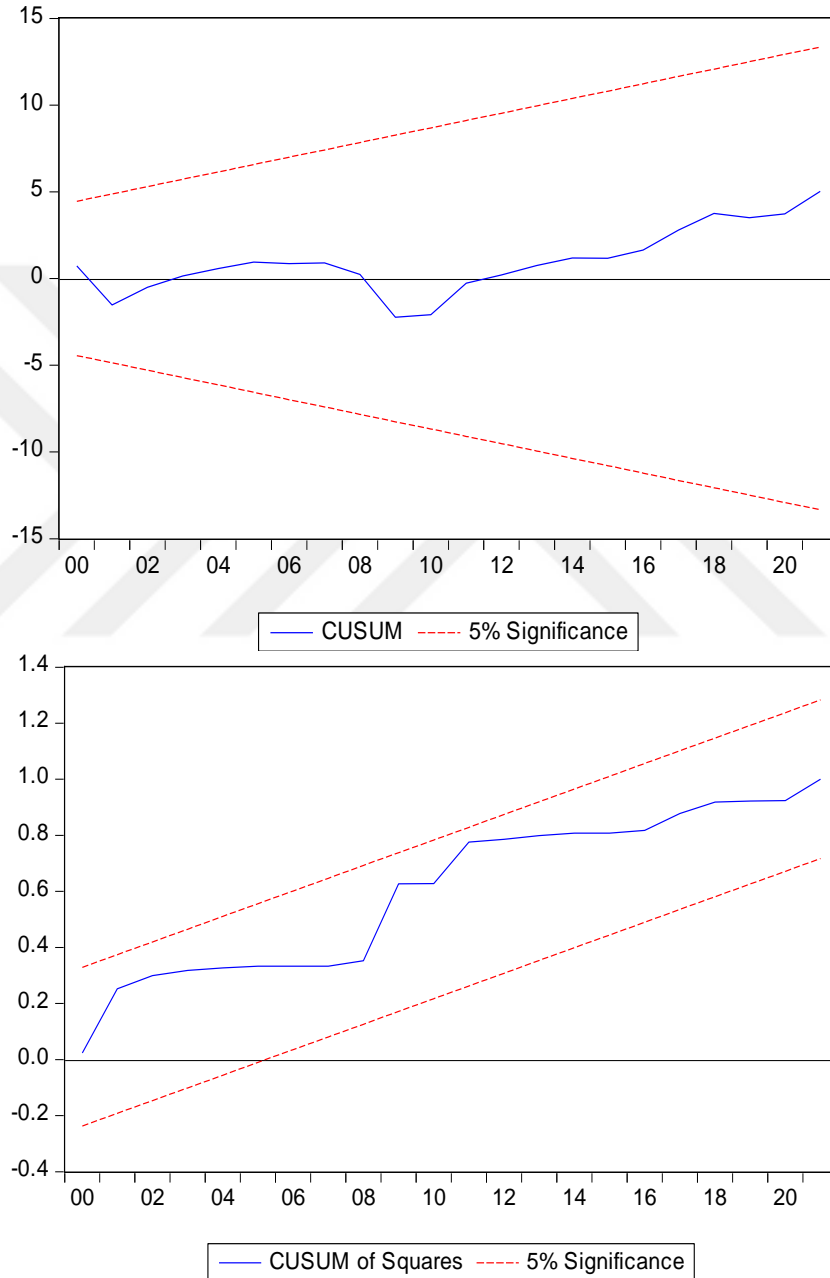
Değişkenler	Katsayı	T istatistiği	Prob.
D(LGDP(-1))	-0.313138	-1.524757	0.1416
D(KV)	-0.008502	-0.569102	0.5751
D(GV)	-0.002196	-0.301994	0.7655
D(KDV)	0.014259	1.956183	0.0633*
ECt-1	-0.066236	-5.570891	0.0000*

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur. * %1 seviyesinde anlamlılığı ifade eder.

Buradaki ECt-1 değişkeni uzun dönem ilişkisinden elde edilen hata terimleri serisinin bir dönem gecikmeli değeridir. Bu değişkenin katsayısı kısa dönemdeki dengesizliğin ne kadarının uzun dönemde düzeltileceğini gösterir. Bu katsayısının

işaretinin negatif ve istatistiki olarak anlamlı olması beklenir. Hata düzeltme değişkeninin katsayısı -0.06 olarak belirlenmiştir.

Son olarak ARDL modelinin kararlılığının sınanması için Brown vd. (1975) tarafından önerilen Cusum ve CusumQ testleri yapılmıştır. Söz konusu testlere ait sonuçlar aşağıda Grafik 2’de gösterimi şöyledir:

Şekil 3.1. Model 1 Cusum ve CusumQ Testi Sonuçları

Grafik 2’de sonuçlara göre analizde kullanılan değişkenlerde herhangi bir yapısal kırılmanın olmadığı ve modelin anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır.

SONUÇ

Devletin topluma hizmet sağlayabilmesi için finansman ihtiyacı bulunmaktadır. Bu ihtiyaçların en önemli finansman kaynağını vergiler oluşturmaktadır. Dolayısıyla vergilerin ortaya çıkma sebebi ve temel amacı kamu harcamalarının finansmanının sağlanmasıdır. Zaman geçtikçe devletin ekonomi içindeki fonksiyonu değişmiş ve gelişmiştir. Devlet, vergileri sadece kamu harcamalarının finansmanını karşılamak için değil, aynı zamanda ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması için de almaktadır. Ekonomik büyümenin sağlanması için devlet, vergileri toplarken çeşitli politikalar uygulamaktadır. Bu vergi politikalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi önem arz etmektedir. Vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisine ilişkin gerek teorik gerek ampirik pek çok çalışma söz konusudur. Klasik Teori ve Keynesyen Teori vergilerin büyüme üzerindeki etkileri konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bu iki ana akım teoriden sonra gelen diğer teorilerde vergilerin büyüme üzerindeki etkisine ilişkin ana akım teoriler ışığında farklı yorumlamalara yer vermiştir. Ayrıca gerek ulusal gerek uluslararası ekonomik raporlarda da ortaya koyulduğu üzere ekonomik büyüme sadece ülkemizde değil tüm dünyada istikrara kavuşturulması noktasında en önemli hedeflerdendir. Yaşanan doğal afetler, salgınlar, sosyolojik olaylar ve siyasi çatışmalar gibi pek çok unsurun doğrudan etkilediği ekonomik büyüme sürecinde yaşanan olumsuzlukların üstesinden gelinme noktasında vergilemeye önemli görev düşmektedir. Bu motivasyon üzerinden çalışma ele alınmıştır.

Bu tez çalışmasında Türkiye’de subjektif ve objektif vergilerin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmada tüm değişkenlerin verilerinin mevcut olduğu 1990-2021 dönemi ele alınarak ARDL Sınır Testi uygulanmıştır. Araştırma kapsamında üç bağımsız ve bir bağımlı değişken kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler; subjektif vergilerin göstergesi olarak gelir vergisinin milli gelire oranı, objektif vergilerin göstergesi olarak katma değer vergisi ve kurumlar vergisinin milli gelire oranlarıdır. Bağımlı değişken ise ekonomik büyümenin göstergesi olarak 2015 sabit fiyatları ile ABD doları cinsinden kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hâsıladır. Yapılan ampirik analiz sonucu ulaşılan bulgular objektif vergilerden kurumlar vergisinin ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisinin olduğu yönündedir. Objektif vergileri temsilen modele dâhil edilen Katma Değer Vergisi ve subjektif vergileri

temsilen modele dahil edilen Gelir Vergisi'nin ekonomik büyüme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Ulaşılan pozitif bulgular Keynesyen Teorinin ortaya koymuş olduğu vergilerin ekonomik büyüme üzerinde etkisinin olduğu yönündeki görüşü destekler niteliktedir.

Ülkemizde uygulanan vergi sistemi dikkate alındığında subjektif vergilerden çok objektif vergilerin ön planda olduğu bir sistem söz konusudur. Bu durum ülkede uygulanan vergi politikalarının bir sonucudur. Objektif vergilerden kurumlar vergisi, tüzel kişiliklerin elde etmiş olduğu gelirler üzerinden tahsil edilmektedir. Tüzel kişilikler genel anlamda gelir seviyesi yüksek insanların bir araya gelmesiyle oluşan kurumları ifade etmektedir. Yüksek gelir grubundan tahsil edilen vergilerin genel kamu harcamalarının yanı sıra özellikle reel harcamalara kanalize edilmesi ekonomik büyüme üzerinde pozitif etki oluşturacaktır. Reel harcamalarından olan yatırım harcamaları hem ülkede özel sektörü destekler nitelikte olması hem de yabancı yatırımcılar için ülkeyi cazibe merkezi haline getirir nitelikte olması büyüme sürecine katkı sağlamaktadır. Bu doğrultuda çalışmada politikacılara öneri niteliğinde şunlar ifade edilebilir; Vergileme de objektif vergilerden subjektif vergilerin ön planda olduğu bir sisteme geçilmelidir. Bu durum zaman alacağından geçiş sürecinde mevcut vergilerin daha adil hale getirilmesi için çalışmalar yapılmalıdır. Vergileme sisteminin insanları yatırım ve tasarrufa teşvik edici hale getirilmesi önem arz etmektedir. Bu durum ekonomik büyüme açısından da olumlu katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Acar, Y. (2001). *İktisadi Büyüme ve Büyüme Modelleri*. 4. Bası, Bursa: Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayını.
- Acemoğlu, D. and Zilibotti, F. (2001). Productivity Differences. *Quarterly Journal of Economics*, 116 (2), 563-606.
- Acosta-Ormaechea, S. and Yoo, J. (2019). Tax Composition and Growth: A Broad Cross-country Perspective. *German Economic Review*, 20 (4), e70- e106.
- Akdoğan, A. (2006). *Kamu Maliyesi*. 10. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Akkaya, Ş. ve Oğhan, V. (2020). Küreselleşme Sürecinde Servet Dağılımı Açısından Veraset ve İntikal Vergisi. *Maliye Çalışmaları Dergisi* (63): 1-17.
- Alinaghi, N., and Reed, W. R. (2021). Taxes and economic growth in OECD countries: A meta-analysis. *Public Finance Review*, 49 (1), 3-40.
- Altunç, F. Ö. (2011). Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye'ye İlişkin Ampirik Kanıtlar. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 2 (18), 145-157.
- Anastassiou, T. and Dritsaki, C. (2005). Tax Revenues and Economic Growth: An Empirical Investigation For Greece Using Causality Analysis. *Journal of Social Sciences*, 1 (2), 99-104.
- Apak, S., ve Uçak, A. (2007). Ekonomik Büyümenin Anlamlılığı ve Gelişmişlik, Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir İnceleme. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (34), 57-65.
- Arachi, G., Valeria, B. and Casarico, A. (2015). Tax Structure and Macroeconomic Performance. *International Tax and Public Finance*, 22 (4), 635-662.
- Arnold, Lutz G., (2005). Multi-Country Endogenous Growth Models. *University of Regensburg Discussion Papers in Economics*, 404, 1-41.
- Arnold, Lutz G. (2006). The Dynamics of The Jones R&D Growth Model. *Review of Economic Dynamics*, 9, 143-152.
- Arsan, Ü. (1968). *Vergi Yüğü Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Arsan, Ü. (1977). *Vergi Yüğü ve Gelir Dağılımı, İçinde: Türkiye'de Vergi Yüğü (Ss. 37-48)*, Ankara: Maliye Müfettişleri Derneği Yayınları, No: 1.
- Ateş, L. (2002). *Damga Vergisinde Konu*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Aydın, A. (2016). *Ar-Ge'ye Dayalı İçsel Büyüme Modelinin Türkiye Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Barro, R. J. ve Sala-i-Martin, X. (2004). *Economic Growth*. (Second Edition), Massachusetts Institute of Technology. The MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England.
- Basu, S. and David, N. W. (1998). Appropriate Technology and Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 113 (4), 1025-1054.

- Başkaya, F. (2000). *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*. (3. Baskı), Ankara: İmge Kitabevi.
- Bilici, N., Bilici, A. (2015). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Bleaney, M., Norman G. and Richard K. (2001). Testing the Endogenous Growth Model: Public Expenditure, Taxation, and Growth Over The Long Run. *Canadian Journal of Economics*, 34 (1), 36-57.
- Boğa, S. (2020). Türkiye'de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki Asimetrik İlişki: NARDL Eşbütünleşme Yaklaşımı. *Third Sector Social Economic Review*, 55 (1), 487-507.
- Buchanan, J. (1966). *Maliye Teorisi ve Politik İktisat*. (Çev.: A. Nemli ve Y. Öncel), İstanbul: İÜ Yayınları.
- Bulutoğlu, K. (1958). Kurumlar Vergisi Üzerine Bir Deneme. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 20 (1-4), 199-227.
- Bulutoğlu, K. (2008). *Kamu Ekonomisine Giriş*. 7. Baskı, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.
- Canbaz, C. (2012). *Arz Yönlü İktisatta Vergi Politikaları*. (Yüksek Lisans Tezi). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelebi, K., Muter, N. ve Sakıncı, S. (2006). *Kamu Maliyesi*. 2. Baskı, Manisa: Emek Matbaası.
- Çetin, A. (2005). Kamu Borçlarının Makroekonomik Etkileri Ampirik Analiz. *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 19 (1), 68.
- Çetinkaya, Ö. (2011). *Mahalli İdareler Maliyesi*. 2. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Çevik, S. and Chang-Gyu O. (2013). Tax Structure and Economic Growth: A Panel Data from OECD Countries. *Regional Industry Review*, 36 (1), 31-54.
- Çiftçi, T.E. ve Organ, İ. (2019). Emlak Vergisi Özelinde Vergi Güvenlik Önlemlerinin Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 27 (1), 79-105.
- Demir, İ. C. (2013). *Türkiye'de Vergi Yükü (Objektif ve Subjektif Yönleriyle)*. 1. Baskı, Afyonkarahisar: Dora Yayınevi.
- Demir, İ. C. (2009). Kamusal Harcamaların Toplumsal Algısı: Ampirik Bir Araştırma. *Maliye Dergisi*, 157, 210-226.
- Diler, H. G. (2011). *Kamu Harcamaları-Ekonomik Büyüme: Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Uygulama*. (Doktora Tezi). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Dinler, Z., (2000). *İktisada Giriş*. 6. Basım, Ekin Kitabevi.
- Dökmen, G. (2018). Kurumlar Vergisi Oranı-Hasılat İlişkisi: OECD Örneği. *Bolu İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (3), 77-97.
- Dulupçu, M., ve Özkul, G. (2018). *Neo-Klasik (Solow-Swan) Büyüme Modeli*.
- Durak, F.G. (2022). *Türkiye'de Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki (1967-2020)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum: Atatürk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Easterly, W. and Sergio, R. (1993). Fiscal Policy and Economic Growth: An Empirical Investigation. *Journal of Monetary Economics*, 32 (3), 417-458.
- Edizdoğan, N. ve elikkaya, A. (2012). *Vergilerin Ekonomik Analizi*. 2. Baskı, Bursa: Dora Yayınları.
- Edizdoğan, N., Gümüş, E., ve etinkaya, Ö. (2018). *Kamu Maliyesi*. 9. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Edizdoğan, N., etinkaya, Ö. ve Gümüş, E. (2017). *Kamu Maliyesi*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Edizdoğan, N., etinkaya, Ö., Gümüş, E. (2010). *Kamu Maliyesi*. (11. Baskı). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Eker, A. (2009). *Kamu Maliyesi*. İzmir: Birleşik Matbaa.
- Enders, W. ve Lee, J. (2012). The Flexible Fourier Form and Dickey– Fuller Type Unit Root Tests. *Economics Letters*, 117 (1), 196-199.
- Ercan, N. Y. (2002). İçsel Büyüme Teorisi: Genel Bir Bakış. *Planlama Dergisi*, 129-138.
- Erdoğan, E. (2012). *Vergi Gelirleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği (1998-2011 Dönemi)*. (Yüksek Lisans Tezi). Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Erdoğan, E., Topcu, M., Bahar, O. (2013). Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Üzerine Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 50 (576), 99-109.
- Fine, B. (2000). Endogenous Growth Theory: A Critical Assessment. *Cambridge Journal of Economics*, 24 (2), 245- 265.
- Gelir İdaresi Başkanlığı (2023a). *Gelir, Kurumlar ve Katma Değer Vergisinin Genel Bütçe Vergi Gelirleri İçindeki Payı (1988-2023)*.
- Gelir İdaresi Başkanlığı (2023b). *2022 Yılı Merkezi Yönetim Gelirleri*.
- Goulder, Lawrence H. (1995). Environmental Taxation and The Double Dividend: A Reader's Guide. *International Tax and Public Finance*, 2 (2), 157-183.
- Gül E. ve Kenar, B. (2009). AB Ülkeleri ve Türkiye’de Vergi Gelirleri ile Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1980 – 2008. *Süleyman Demirel Üniversitesi, I. Uluslararası Davraz Kongresi*, 24-27 Eylül, Isparta.
- Gülüm, A. (2009). *AB’de ve Türkiye’de Özel Tüketim Vergisi ve Etkileri* (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Günsoy, G. ve Erdiñ, Z. (2013). *İktisadi Büyüme*. Anadolu Üniversitesi/Açıköğretim Fakültesi. Yayın No: 1855, Ankara: Saray Matbaacılık.
- Günsoy, G. ve Erdiñ, Z. (2013). *İktisadi Büyüme*, Anadolu Üniversitesi/Açıköğretim Fakültesi. Yayın No: 1855, Ankara: Saray Matbaacılık.

- Gürdal, T., ve İnal, V. (2021). Gelişmekte Olan ve Gelişmiş Ülkelerde Vergi Politikalarının Ekonomik Büyüme ve Gelir Dağılımına Etkileri. *Vergi Raporu*, 259, (99-125).
- Gürdal, T., Kırca, M., İnal, V. ve Değirmenci T. (2018). Cari Açığın Sürdürülebilirliği: Fourier Birim Kök Testi. *BOR Conference Proceedings Book*, 726-734.
- Hafidh, H. A. (2022). Impact of Revenue Collection on Economic Growth in Zanzibar. *Asian Research Journal of Arts & Social Sciences*, 16 (3), 39-52.
- Herekman, A. (1989). *Kamu Maliyesi (Genel Vergi Kuramı)*. II. Cilt, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Hoylu, M. (2022). *Vergilerin Ekonomik Büyümeye Etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Jones, C. I. (1995a). R&D Based Models Of Economic Growth. *The Journal of Political Economy*, 103 (4), 759-784.
- Jones, C. I. (1995b). Time Series Tests of Endogenous Growth Models. *The Quarterly Journal of Economics*, 110 (2), 495-525.
- Jones, C. I. (1997). Population and Ideas: A Theory of Endogenous Growth. *NBER Working Paper Series*, 6285, 1-30.
- Karakayalı, H. (1995). *Makro Ekonomi*. Genişletilmiş 3. Baskı, İzmir: Bilgehan Basımevi.
- Kaynak, M. (2019). Motorlu Taşıtlar Vergisine Yeni Bir Model Önerisi: Mesafe Temelli Motorlu Taşıtlar Vergisi. *İzmir Yeminli Mali Müşavir Odası Dergisi*, 1 (2), 130-155.
- Kılınç, Z. (2013). *Türkiye’de Ekonomik Büyüme, İşsizlik, Enflasyon Arasında Nedensellik Analizi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Kirmanoglu, H. (2009). *Kamu Ekonomisi Analizi*. 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Kneller, R., Michael, F. B. and Norman, G. (1999). Fiscal Policy and Growth: Evidence From OECD Countries. *Journal of Public Economics*, 74 (2), 171-190.
- Koester, R. B. and Roger, C. K. (1989). Taxation, Aggregate Activity and Economic Growth: Cross-Country Evidence on Some Supply-Side Hypotheses. *Economic Inquiry*, 27 (3), 367-386.
- Kolçak, M. ve Arpa, T. (2017). Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği (1976-2016). *TURAN Stratejik Araştırmalar Merkezi*, 9 (33), 279-288.
- Kortum, S.S. (1997). Research, Patenting, and Technological Change. *Econometrica*, 65 (6), 1389-1419.
- Krusell, P., Vincenzo, Q. and Jose, V. (1996). Are Consumption Taxes Really Better Than Income Taxes. *Journal of Monetary Economics*, 37 (3), 475-503.

- Kurt, O. (2022). *Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Enflasyona ve Ekonomik Büyüme Etkileri: Türkiye Örneği*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bartın: Bartın Üniversitesi/Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Kuyubaşı, U. (2009). *Beşeri Sermayeye Dayalı Ekonomik Büyüme Modelleri ve Gemell'in Beşeri Sermaye Modeline Yönelik Bir Uygulama*. (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi), Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Lucas, R. (1988). On The Mechanics of Economic Development. *Journal of Monetary Economic*, 22.
- Mamatzakis, E. C. (2005). The Dynamic Responses of Growth To Tax Structure for Greece. *Applied Economics Letters*, 12 (3), 177-180.
- Marsden, K. (1983). *Links between Taxes and Economic Growth: Some Empirical Evidence on Some Supply Side Hypothesis*. World Bank Staff Working Papers, No: 605, Washington D.C., USA.
- Martinez-Vazquez, J., Violeta V. and Yongzheng L. (2011). Direct Versus Indirect Taxation: Trends, Theory and Economic Significance, The Elgar Guide to Tax Systems. *Edward Elgar Publishing*, 37-92.
- McNabb, K. (2018). Tax Structures and Economic Growth: New Evidence from The Government Revenue Dataset. *Journal of International Development*, (30), 173-205.
- Mucuk, M. ve Volkan, A. (2008). Türkiye’de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: VAR Analizi (1975 - 2006). *Maliye Dergisi*, 155, 159- 154.
- Musgrave, R.A ve Musgrave, P.B. (1984). *Public Finance In Theory And Practice*. 4. Baskı, New York: Mcgraw-Hill Book Company.
- Mutluer, M. K., Öner, E., ve Kesik, A. (2007). *Teoride ve Uygulamada Kamu Maliyesi*. 11. Baskı, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Mutluer, M., K. ve Öner, E. (2009). *Mahalli İdareler Maliyesi*. 1. Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Müezzinoğlu, Z. (1977). *Türkiye’de Vergi Yapısı ve Toplam Vergi Yükü, İçinde: Türkiye’de Vergi Yükü*. Ankara: Maliye Müfettişleri Derneği Yayınları.
- Nadaroğlu, H. (1992). *Kamu Maliyesi Teorisi*. İstanbul: Beta Basın Yayın Dağıtım.
- Nadaroğlu, H. (1998). *Kamu Maliyesi Teorisi*. Gözden Geçirilmiş ve Düzeltilmiş 10. Baskı, İstanbul: Beta Basım.
- Nguyen, H.T., and Darsono, S. (2022). The Impacts of Tax Revenue and Investment on the Economic Growth in Southeast Asian Countries. *Journal of Accounting and Investment*, 23 (1), 128-146.
- Ojong, C. (2016). The Impact of Tax Revenue on Economic Growth: Evidence from Nigeria. *IOSR Journal of Economics and Finance (IOSR-JEF)*, 7 (1), 32-38. e-ISSN: 2321- 5933, p-ISSN: 2321-5925.
- Öncel, Y. (1974). *Vergiye Karşı Tepkiler ve Türkiye’de Vergi Kaçakçılığı*. (Basılmamış Doçentlik Tezi).
- Önder, İ. (1992). Vergiye Psikolojik Direniş. *Görüş*, 50-52.

- Öner, E. (2015). *Türk Vergi Sistemi*. Güncellenmiş 5. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Özer, M., ve Çiftçi, N. (2009). AR-GE Tabanlı İçsel Büyüme Modelleri ve AR-GE Harcamalarının Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: OECD Ülkeleri Panel Veri Analizi. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 8 (16), 219-240.
- Özsağır, A. (2007). *Bilgi Ekonomisi*. Nobel Yayınları.
- Parasız, İ. (1997). *Modern Büyüme Teorileri*. Ezgi Kitabevi.
- Paya, M.M. (2013). *Makro İktisat*. (4. Baskı). İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Pehlivan, O. (2013). *Kamu Maliyesi*. 1. Baskı, Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Pesaran, M.H., Shin, Y., Smith, R.J. (2001). Bound Testing Approaches to The Analysis of Level Relationships. *Journal of Applied Econometrics, J. Appl. Econ.*, 16, 289–326.
- Rebelo, S. (1991). Long-Run Policy Analysis and Long-Run Growth. *Journal of Political Economy*, 99 (3), 500-521.
- Romer, P.M. (1990). Endogenous Technological Change. *Journal Of Political Economy*, 98.
- Romer, P.M. (1994). The Origins of Endogenous Growth. *The Journal of Economic Perspectives* 8 (1).
- Sabah, A. ve Bruce, M. (2014). Environmental Taxes and Economic Growth: Evidence From Panel Causality Test. *Energy Economics*, 42, 27-33.
- Sadowski, M. A.W. (2015). *Tax Structure and Growth: Evidence From The EU-27 During 1995 to 2007*. (The Degree of doctor, the University of Delaware, 2015).
- Sala-i-Martin, X., (2002). 15 Years of New Growth Economics: What Have We Learnt?. İnternet Kaynağı: <http://www.econ.upf.edu/docs/papers/downloads/620.pdf>.
- Sandalcı, U. ve İnci S. (2017). OECD Ülkelerinde Ekonomik Büyüme ve Vergi Gelirleri Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi: 1990 – 2014. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9 (1), 51-62
- Savaş, V. (1993). *Anayasal İktisat*. İzmir: TAKAV Matbaacılık.
- Serakibi, İ. O. (2012). *Türk Vergi Sisteminde Gelir Vergisi ve Katma Değer Vergisi'nin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul. İstanbul Üniversitesi.
- Seyidoğlu, H. (2006). *İktisat Biliminin Temelleri*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Skinner, J. (1988). Taxation and Output Growth in Africa, International Economics Department. World Bank, *Working Paper Series*, No: 73 (August).
- Susam, N. (2016). *Kamu Maliyesi*, 2. Baskı, İstanbul: Beta Basım.
- Şafak, H. ve Yurtsever, H. (2015). Servet Vergilerinden Veraset ve İntikal Vergisi Üzerine Değerlendirmeler. *Ege Akademik Bakış Dergisi*, 15 (1), 27-37.

- Şahin, H. (2006). *Makro İktisat*. (1. Baskı). Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.
- Şaşmaz, M. Ü. ve Yayla, Y. E. (2019). Vergilerin Makroekonomik Etkilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Bir Literatür İncelemesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 317-328.
- Şen, H. ve Sağbaş, İ. (2016). *Vergi Teorisi ve Politikası*. Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Şen, H. ve Sağbaş, İ. (2016). *Vergi Teorisi ve Politikası*, 2. Baskı, Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Şenyüz, D. (1995). *Vergilendirmede Yükümlü Psikolojisi*. Bursa.
- Taban, S. ve Kar, M. (2006). Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme Nedensellik Analizi. 1969-2001. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 159-182.
- Takım, A. (2011). Türkiye’de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları. *Maliye Dergisi*, 160, 154-176.
- Taşar, İ. (2015). *İçsel Büyüme Modelleri Çerçevesinde Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Yapısal Dönüşü*. (Doktora Tezi). İnönü Üniversitesi.
- Telek, C. (2013). *Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi Analizi (1998-2012)*. (Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.
- Topal, M. H. (2017). Çifte Kazanç Hipotezinin OECD Ekonomileri İçin Testi: Panel Eşbütünleşme ve Nedensellik Analizi. *The Journal of International Scientific Researches*, 2 (4), 1-20.
- Tucker, I., B. (2000). *Macroeconomics For Today*. Secon Edition, Newyork: Sout-Westteren College Publicshing.
- Tuncer, İ. (2001). *İçsel Büyüme Modelleri Çerçevesinde Türkiye’de Uygulanan Dış Ticaret Politikalarının Büyüme Etkileri Üzerine*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Turhan, S. (1979). *Vergi Teorisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Turhan, S. (2003). *Vergi Teorisi ve Politikası*. 5. Baskı, İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Türk, İ. (2002). *Kamu Maliyesi*. Güncelleştirilmiş 4. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.
- TÜSİAD (2012). *Dolaylı ve Dolaysız Vergilerin Türk Mali Sistemi İçerisindeki Yeri: Siyasal, Sosyal ve Ekonomik Sonuçları*. İstanbul: Türkiye Sanayicileri ve İş Adamları Derneği.
- TÜSİAD (2020). *Banka ve Sigorta Muameleleri “(BSMV)” Uygulama Genel Tebliği Düzenlemesi İçin Öneriler*. (<https://Tusiad.Org/Tr/Vergi-Cg/Item/9621-Banka-Vesigorta-Muameleleri-Vergisi-Bsmv-Uygulama-Genel-Teblici-Duzenlemesi-İcinoneriler>).
- Üçler, G. (2011). *Kamu Harcama Çeşitleri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Ekonomisi İçin Ekonometrik Bir Analiz (1970-2009)*. (Doktora Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Ünsal, M.E. (2013). *Makro İktisat*. 10. Baskı, Ankara: İmaj Yayınevi.

- Üzümcü, A. (2012). *İktisadi Büyüme (Teori, Model ve Türkiye Üzerine Gözlemleri)*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Verbic, M., Boris, M. ve Mitja, C. (2011). R&D and Economic Growth in Slovenia: A Dynamic General Equilibrium Approach with Endogenous Growth. *PanoEconomicus*, (1), 67-89.
- Veronika, B. ve Lenka, J. (2012). Taxation of Corporations and their Impact on Economic Growth: The Case of EU Countries. *Journal of Competitiveness*, 4 (4), 96-108.
- Yardımcı, P. (2006). İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye Ekonomisinde İçsel Büyümenin Dinamikleri. *Karaman Üniversitesi Karaman İİBF Dergisi*, 10 (9), 96115.
- Yavuz, H. ve Beşel, F. (2015). Türkiye’de Uluslararası Ticaret Ve Muamelelerden Alınan Vergi Gelirleri-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Frekans Nedensellik Analizi. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 45-55.
- Yılancı, V., Aydın, M. ve Aydın, M. (2019). *Residual Augmented Fourier ADF Unit Root Test*. Germany: University Library of Munich.
- Yuluğ, M. (1977). *Türkiye’de Vergi Yükünün Kesimlerarası Dağılımı, İçinde: Türkiye’de Vergi Yüğü*. Ankara: Maliye Müfettişleri Derneği Yayınları.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı, Soyadı : Zeynep İNAL

Uyruğu : T.C.

ORCID :

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı	2023
Lisans	Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü	2018

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

Tez Başlığı / Konusu:

04.07/2023

**SUBJEKTİF VE OBJEKTİF VERGİLERİN EKONOMİK BÜYÜME
ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 59 sayfalık kısmına ilişkin, 04/07/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % on dokuz (19) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayımlar hariç,
- 7 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

04.07.2023
Zeynep İNAL

Adı Soyadı : Zeynep İNAL
Öğrenci No : 19920002038
Anabilim Dalı : Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat
Programı : İktisat
Statüsü : Y. Lisans Doktora

DANIŞMAN
Doç.Dr. Mustafa TORUSDAĞ
26/05/2023

ENSTİTÜ ONAYI
UYGUNDUR
...../...../20....
Prof.Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü